

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier – ISV
LiU Norrköping

Vi har inte en chans!

**Fem fäders upplevelser av socialtjänstens och rättsväsendets
bemötande och bedömning vid utredning och beslut om
vårdnad, boende och umgänge**

Johanna Rydin och Matilda Spets

Uppsats på grundläggande nivå år 2011
Socionomprogrammet i Norrköping

Linköpings universitet

Linköpings universitet, ISV, 601 74 NORRKÖPING

	Institution, Avdelning Department, Division	Datum: 2011-08-25
	Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier Socionomprogrammet i Norrköping	

Språk Language	Rapporttyp Report category	<hr/> ISRN LiU-ISV/SOCP-G--11/41--SE <hr/>
☒ Svenska/Swedish ☐ Engelska/English	Nivå examensarbete Grundläggande nivå	Handledare Maria Arvidsson

<p>Titel: Vi har inte en chans! Fem fäders upplevelser av hur socialtjänst och rättsväsende bemöter och bedömer vid utredning och beslut om vårdnad, boende och umgänge.</p> <p>Title: We have no chance! Five father's experiences of how Social services and Legal authorities act with regards to investigations in respect of custody, domestics and time spent with child.</p> <p>Författare: Johanna Rydin och Matilda Spets</p>
<p>Sammanfattning</p> <p>Syftet med studien är att utifrån fem fäders berättelser undersöka effekten av rättstillämpning vid tvist om vårdnad, boende och umgänge. Genom detta har fäders situation utifrån rådande normers påverkan i socialtjänstens och rättsväsendets agerande synliggjorts. Vi kommer att följa fem fädernas berättelser om hur deras vårdnadstvist ser ut och hur de upplever bemötande, agerande och rättstillämpning från professionella aktörer. Enligt fäderna sker detta på ett icke tillfredsställande sätt då utredningarna ofta får dem att framstå som otillräckliga föräldrar och i vissa fall även farliga för sina barn.</p> <p>Studien är uppbyggd av semistrukturerade intervjuer med fäder vilka samtliga varit i tvist i tingsrätt och/eller hovrätt gällande barnets vårdnad, boende eller umgänge.</p> <p>Med innehållsanalys, socialkonstruktivism och en rättsociologisk ansats lyfts faktorer vilka kan påverka synen på rättstillämpning och rättssäkerhet utifrån bland annat normföreställningar. Dessa faktorer speglas ur fädernas berättelser. Studiens resultat visar att normföreställningar enligt informanterna kan påverka myndigheternas bemötande och bedömning. Studiens slutsats är att i det fall fädernas berättelser speglar verkligheten talar det för att det kan finnas brister i rättstillämpningen vid utredning och bedömning i fråga om vårdnad, boende och umgänge.</p>
<p>Nyckelord: Fäder, faderskap, vårdnadstvist, rättstillämpning, socialkonstruktivism, rättssociologi, barnets bästa, normer, myndigheters agerande, innehållsanalys, jämställdhet.</p> <p>Keywords: fathers, fatherhood, custody disputes, application of the law, social constructivism, sociology of law, children's best interests, gender values, social services pursuance, legal authorities pursuance, content analysis, gender equality.</p>

Prolog

Vi vill efter genomförandet av vår studie rikta ett stort, varmt tack till de fäder som medverkat. Tack för era öppna berättelser och inspiration till vidare insikt i er och andra föräldrars situation.

Tack till nära och kära som haft tålamod med oss under uppsatsens gång, tack för att ni funnit er i att bli bortprioriterade.

Vi vill sist men inte minst rikta ett stort tack till varandra för väl fungerande samarbete och vänskap!

TACK!

Johanna Rydin & Matilda Spets

Innehåll

1	Inledning.....	1
1.1	Statistik och rättslig bakgrund	3
1.2	Syfte och avgränsningar	5
1.3	Frågeställningar	5
2	Teoretisk ram.....	6
2.1	Rättssociologi och rättssäkerhet	6
2.2	Socialkonstruktivism	7
2.3	Normer för föräldraskap	8
3	Tidigare forskning.....	10
3.1	Normer och föräldraskap	10
3.2	Faderskap och förväntningar på fäders engagemang	11
3.3	Faderskap i relation till familjerätt och vårdnadstvister	13
3.4	Sammanfattning av tidigare forskning	17
4	Metod.....	18
4.1	Litteraturinhämtning	18
4.2	Förförståelse.....	18
4.3	Datainsamling	19
4.3.1	Urval och bortfall	19
4.3.2	Etik	19
4.3.3	Medgivande	20
4.3.4	Intervju som metod.....	20
4.3.5	Intervjuguide	21
4.3.6	Kvalitativa, semistrukturerade intervjuer.....	21
4.3.7	Personliga reflektioner av intervjuer.....	22
4.4	Analysmetod	22
4.4.1	Bearbetning av intervjumaterial.....	22
4.4.2	Innehållsanalys	23
5	Analys och Resultat.....	25
5.1	Tillvägagångssätt	25
5.1.1	Deltagarpresentation.....	26

5.2	Samarbetsvårigheter	26
5.3	Anklagelser och försvar	30
5.4	Föräldraskap.....	33
5.5	Konsekvenser	36
5.6	Rättstillämpning.....	39
5.7	Vi har inte en chans!	42
6	Diskussion.....	46
6.1	Analysdiskussion	46
6.2	Metoddiskussion	49
6.3	Validitet och Reliabilitet.....	50
7	Slutsats.....	51
8	Förslag till vidare forskning.....	52
9	Epilog.....	53

Bilagor

Bilaga 1. Statistiskt underlag; Tabeller

Bilaga 2. Intervjuguide

Bilaga 3. Medgivandeblankett

Begreppsdefinitioner

Boende	Domstol kan besluta vem barnet skall vara stadigvarande boende hos, den ena föräldern/vårdnadshavaren eller växelvis boende (SoS 2009).
Gemensam vårdnad	Båda föräldrar har ansvar för barnets bästa och beslutar tillsammans i frågor som rör barnet. ”När föräldrarna inte bor ihop ska de tillsammans besluta hos vem av dem barnet ska bo och hur barnet ska umgås med den andra föräldern.” Föräldrar kan ansöka om ensam vårdnad i TR (SoS 2006).
Umgänge	Barnets behov skall styra umgänget med den förälder/vårdnadshavare barnet inte är stadigvarande boende hos (SoS 2009).
Vårdnad	I lagtext menas att den som har vårdnad om barnet har det rättsliga ansvaret för barnet (SoS 2009).
Vårdnadshavare	”förälder eller av domstol särskilt förordnad person som har att utöva den rättsliga vårdnaden om ett barn” (Nationalencyklopedin 2011).
Vårdnadstvist	Vår definition av vårdnadstvist är när föräldrarnas konflikt vid separation eller skilsmässa är så pass stor att avgörande för barnets/barnens vårdnad, boende och umgänge kräver beslut i domstol.

Förkortningar

FB	Föräldrabalk (1949:381)
HR	Hovrätt
kap.	kapitel
prop.	Proposition
SCB	Statistiska Centralbyrån
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SoS	Socialstyrelsen
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt

1 Inledning

I media pågår en debatt om fäders ”rätt” till vårdnad, boende och umgänge med sina barn. ”minpappa.nu – pappors kamp för rättvisa” och ”pappa-barn.se – för barnets bästa” är exempel på nätverk dit fäder kan vända sig för stöd och hjälp i processen när föräldrar går skilda vägar, som i vissa fall leder till domstolstvist om vårdnad, boende och umgänge. I tidningar, på forum och i bloggar kan vi läsa om fäder som uttrycker sig vara förlorare i tvisten om sina barn, fäder som söker stöd hos andra i samma situation och fäder som anser sig vara orättvist behandlade av systemet. Låt oss ge tre exempel.¹

Östgöta Correspondenten (Corren) och Norrköpings Tidningar (NT) publicerade i november 2009 en bilaga som berör de pappor som vill vara pappor men som på grund av mammornas initiativ inte får träffa sina barn. Arne Wirén, självutnämnd pappaombudsman och Jan Angner, talesman för pappa-barn-föreningen i Östergötland debatterar för mannens underläge i konflikten. Fem pappor i länet har intervjuats och de berättar sina historier om kampen för sina rättigheter och barnets bästa utifrån socialtjänstens bemötande, som gynnar mammorna. ”Jag har hamnat i ett helvete” och ”Hon anmälde mig för misshandel” är två fäders citat i artikeln (Corren 2009:C11f) och redan med dem menar vi att ämnet är känsloladdat, vilket uppmanar att ämnet bör uppmärksammas. Artiklar och debatter går om varandra tack vare Internets och medias möjligheter för engagerade och debatterande personer att yttra sig i frågan.

I TV4:s Nyhetsmorgon 2011-04-04 diskuterades vårdnadstvister och varför dessa ökar. Med i diskussionen var Michael Alonzo, ordförande för pappa-barn, en organisation som verkar för barns rätt till båda sina föräldrar. Alonzo uttalade att främsta faktorn till det ökade antalet vårdnadstvister är lagändringen 2006 (Alonzo 2011-04-04), denna lagändring lyfts i följande kapitel, 1.2 nedan. Alonzo uttrycker att samhällets jämställdhetsutveckling, det vill säga maktrelationer mellan kvinnor och män, genererar i att på samma sätt som kvinnor vill ha jämlik makt och ekonomi vill män ha jämlik fördelning för tid med barnen. I domstol är rädslan att förlora barnet stor och förhandlingen blir ett nödvändigt ont. Alonzo lyfter vikten av att parternas ombuds största roll är att vara lugnande, inte drivande, eftersom ”man blir lite galen av separationen i sig” (Alonzo 2011-04-04).

¹ Exempel för vidare läsning i debatten: ”Män diskrimineras i vårdnadstvister”, Anders A. Johansson (S) (Johansson 2007-08-13). ”Dags att göra föräldraskapet jämställt”, Hanns Boris, debattör och ensamstående pappa, debattartikel för Svenska Dagbladet (Boris SvD Opinion april 2011).

Ulf Hyvönen (2000) skriver om fäders upplevelser av vårdnadstvister med hänvisning till sin avhandling i socialt arbete, *Om barns fadersbild* (1993). Efter publikation kontaktades han av fäder som sökte samtala om umgänges- och vårdnadstvister de var indragna i. Männerna beskrev hur de upplevde sig utsatta och ifrågasatta av sin före detta hustru, socialsekreterare, familjerättssekreterare, juridiska ombud med flera. Många män förmedlade även en ilska och bitterhet mot systemet (Hyvönen 2000:116f).

Alla pappor är inte bra pappor. Men alla pappor är ändå pappor och som sådana viktiga för sina barn.

(Hyvönen 2000:117)

Dessa exempel ligger delvis till grund för vårt ämnesval, fäders upplevelser av bemötande och bedömning ifrån socialtjänst och rättsväsende. För att ge läsaren en bild av hur socialtjänst och rättsväsende förhåller sig till varandra har vi tagit hjälp av Astrid Schlytter (1999), universitetslektor i rättsvetenskap.

Rättsystemet har enligt Schlytter ett tolkningsutrymme kring normer mot bakgrund av föreskrifter och det ligger i juristens hand att tolka lagen. Schlytter menar att rättstillämpningen är skild från politiken där rättssystemets roll är att förmedla politiken, detta menar hon dock inte uppfylls i praktiken mot bakgrund av de politiska ställningstaganden och hon menar därför att rätten inte är neutral i sina ställningstaganden trots dess avsikt att vara det (Schlytter 1999:62). Schlytter skriver mot bakgrund av socialtjänstens utredningsarbete i samband med LVU om hur socialsekreterarens kompetens och arbetssätt är bredare än juristens då de arbetar med och tolkar lagen på ett annat sätt än juristerna. Hon menar att socialarbetarens perspektiv är bredare och att de på ett annat sätt ser lösningar på problem än vad juristerna gör (Schlytter 1999:63f). Schlytters beskrivningar av socialarbetarens arbete med LVU-utredningar kan jämföras med utredningsarbetet vid vårdnadsutredningar. Visserligen hör socialtjänsten inte till rättssystemet enligt Schlytter, men socialtjänsten är beroende av rättssystemet. Ovan nämnt beroendeförhållande gäller även i motsatt kombination, att rättssystemet i vissa fall är beroende av socialtjänsten (Schlytter 1999:32f). För att fastställa verkligheten i ett aktuellt fall menar Schlytter att rättstillämpningen behöver ett ställningstagande i förhållande till vilka rättsregler som skall tillämpas samt hur sakfrågan skall prövas. Endast bevisade sakförhållanden är relevanta vid domslut och dessa kan endast tillämpas på den verklighet som finns (Schlytter 1999:33). Detta sakförhållande är av vikt då beslut om en förälders rätt till vårdnad, boende och umgänge skall avgöras. Vi tolkar Schlytters teori som att sakfrågan av socialtjänsten skall utredas på ett sätt där den kan spegla den sanna verkligheten och därigenom uppvisa de bästa förutsättningarna för ett barns utveckling och trygghet. Margareta Bäck-Wiklund et. al. (2003) har utifrån intervjuer med

socialsekreterare i samband med stödinsatser från socialtjänsten kommit fram till att utredningsarbete sällan sker helt neutralt i förhållande till klientens kön. Socialsekreterarna själva uttrycker att de är könsneutrala i sitt arbete men trots detta menar forskarna att beslut tas grundat på föreställningar om flickors och pojkars olika behov av manlig eller kvinnlig vuxenkontakt.

Vi vill illustrera våra informanters upplevelser och medvetandegöra bilden av att vara pappa i tvist om vårdnad, boende och umgänge. Relationen mellan klient och myndighet är enligt oss av avgörande vikt för att en rättssäker och god utredning från socialtjänsten skall möjliggöras samt för att juristernas beslut i domstolsmål skall genomföras tillfredsställande. I vår uppsats lyfter vi effekter av rättstillämpning utifrån ett rättssociologiskt perspektiv i fråga om vårdnad, boende och umgänge.

1.1 Statistik och rättslig bakgrund

SCB:s statistik från 2006 visar att 242 000 barn i åldrarna 0-17 år bor enbart med mamma, vilket motsvarar 56 procent. 28 000 barn bor enbart med pappa, motsvarande 6 procent, och 121 000 barn, motsvarande 28 procent, bor växelvis lika mycket hos mamma och pappa. Fördelningen mellan pojkar och flickor som bor mest hos den ena föräldern skiljer sig inte lika markant, men har ändå ett överslag med mest boende hos mamma (se bilaga 1 tabell 1; SCB 2008). Sedan 1999 har antalet barn som bor hos en ensamstående far (med eller utan ny partner) ökat från 57 000 till 71 000 år 2006. 1 procent av barnen under 6 år bor enligt SCB (2006) hos sin pappa och 23 procent bor hos sin mamma (SCB 2006:65). Trots att lagstiftningen genom 6 kap 2 a § FB är utformad att ge lika förutsättningar för barnen att bo hos mamma respektive pappa visar statistiken för 2009 att barns boendeform efter separation mellan föräldrarna fortfarande är mest hos mamman (SCB.1 2009). I SCB:s temarapport (2009:2) påvisas att siffrorna sedan 2006 förändrats något. De skriver:

Av barn med separerade föräldrar bor mer än hälften enbart med sin mamma och ytterligare ett par procent bor hela eller större delen av tiden med sin mamma. Bara omkring 10 procent av barnen bor hela eller större delen av tiden med sin pappa.

(SCB 2009:2 sid. 20)

För ensam eller gemensam vårdnad om barn, 0-21 år, pekar statistiken åt samma håll som boendestatistiken, Bilaga 1 tabell 2. Fördelningen under 2004-2008 visar hur beslut tagits om barnets vårdnadshavare. Gemensam vårdnad är den överlägset mest vanliga formen av vårdnad om barn. Pappor som tilldömda vårdnadshavare är signifikant mindre än mammor, dock har den ökat med ett hundratal per år sedan 2005 (SCB.2 2009).

I Regeringens proposition 2005/06:99 står förslag till ändringar i föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, boende och umgänge. I förslag till ny lydelse och i nuvarande lag, 6 kap. 2 a § FB, står nedan citerat (kursiverat är de ändringar vilka genomförts):

Barnets bästa skall *vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge*. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid

– *risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och*

– *barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.*

(Prop. 2005/06:99 s.6)

Inför domstolsförhandling i ärende om vårdnad, boende och umgänge ger rätten uppdrag till socialnämnden att verkställa utredning om vårdnad, boende och umgänge enligt 6 kap. 19 § FB:

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

(6 kap. 19 § FB)

Denna utredning skall av socialnämnden genomföras enligt 11 kap. 1 § SoL:

Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Vad som har kommit fram vid utredning och som har betydelse för ett ärendes avgörande skall tillvaratas på ett betryggande sätt.

(11 kap. 1 § SoL)

Utifrån lagstiftningen skall alltså utredning göras med barnets bästa i fokus. Barnet skall inte ”delas lika” efter några ”rättvisprinciper”. Växelvis boende är till exempel ingen rättvis fördelning mellan föräldrarna utan enbart utifrån barnets bästa (SoS 2006:11).

1.2 Syfte och avgränsningar

Studiens syfte är att belysa fädernas upplevelser av myndigheternas agerande vid fråga om vårdnad, boende och umgänge. Genom att se till effekten av rättstillämpning utifrån fädernas perspektiv lyfter vi de faktorer som utifrån fädernas berättelser har inverkan på myndigheternas bemötande och bedömning.

Studien hade med fördel kunnat utvidgas till att innehålla intervjuer med mödrar, intervjuer med barn, granskning av domar, intervjuer med socialsekreterare, intervjuer med representanter från rättsväsendet eller granskning av lagstiftningens utformning. Vi har valt att begränsa oss till fädernas upplevelser i deras unika fall och därmed redogör vi inte för en objektiv uppfattning om utredningsarbete och utfall i domstolstvist.

1.3 Frågeställningar

- Hur upplever fäder myndigheternas agerande vid vårdnad, boende och umgängestvist?
- Vilka faktorer lyfter fäderna som orsak till myndigheternas agerande?
- Vad lyfter fäderna som effekter av myndigheternas rättstillämpning?

2 Teoretisk ram

Under följande kapitel redogörs för de teoretiska perspektiv vi använt oss av vid genomförandet av studien. Dessa perspektiv är Rättssociologi, socialkonstruktivism samt teorier kring normalitet.

2.1 Rättssociologi och rättssäkerhet

Rättssociologi är en del av samhällsvetenskapen och utgör tillsammans med rättsvetenskapen ett begrepp vilket enligt Jan Svanberg (2008), rättsvetare vid Södertörns högskola, innebär ”en mängd samhällsvetenskapliga studier av hur rättssystem verkar i samhället” (Svanberg 2008:22). Rättssociologin uppkom ur studier som visade att rättsreglerna inte användes i praktiken på det sätt de var tänkta i lagböckerna och teorin. Rättsreglerna utvecklades inte heller alltid på ett sätt som kunde lösa problem i praktiken (Svanberg 2008:15). Vårdnadstvister är exempel på domstolsförfaranden som visar på problematiken vad gäller tillämpning av rättsregler (Svanberg 2008:22).

Domstolen kan enligt Svanberg ta hjälp av rådande rättsnormer vid sitt beslut, men i vissa fall krävs en intresseavvägning och kreativ tolkning av det enskilda fallet (Svanberg 2008:22). I denna studie beskriver några fäder hur de upplever sig blivit bemötta och bedömda av myndighetspersoner och juridiska ombud i samband med vårdnadstvist. Med hjälp av ett rättssociologiskt perspektiv kan vi se till hur männen upplever de professionellas intresseavvägning och kreativa tolkning av lagstiftning och utredningsarbete.

Rättssociologi har en specialiserad inriktning på normer och normers påverkan på beteende (Svanberg 2008:31) Svanberg menar att rättssociologin kan betecknas som en normvetenskap och han hänvisar till Håkan Hydén, professor i rättssociologi vid Lunds Universitet, att ”*Rättssociologin är läran om normsystem*”. Ett begrepp inom rättssociologin är *juridisk pluralism*. Svanberg menar att pluralism är ”antagandet att *statens/juristens rätt är inte den enda* utan en form av rätt som inte ens behöver vara den dominerande”. Här menar Svanberg att normsystem kan ha en stark påverkan på människor trots att staten inte skapat normerna (Svanberg 2008:30). Vi tolkar Svanbergs beskrivning som att rättsväsendet och socialtjänstens myndighetsutövning därmed kan vara omedvetet påverkat av normer, men vi menar även att männen vi intervjuat kan ha sin bild av hur de upplever myndighetsutövningen och rättstillämpningen vara utförd, utifrån sina normbilder och föreställningar om de professionellas förhållningssätt. Gränsdragningen mellan normsystem och rättssystem kan antas godtycklig och rättssociologernas sätt att komma åt rättsreglernas funktion menar Svanberg är pluralistisk då de vill använda rättsreglernas funktion som struktur eller problemlösning i interaktionen mellan individer (Svanberg 2008:30). Vi utgår från ett *pluralistiskt perspektiv* för att lyfta denna enligt

Svanberg kallade problemlösning mellan individer i interaktionen mellan klient och aktör, dock enbart ur klientens perspektiv. Vi tolkar socialarbetarens juridiska förankring i utredningsarbetet som rättstillämpning på samma sätt som juristens. Eftersom vi inte ämnar undersöka det juridiska arbetssättet utan fokuserar på upplevda effekter av rättstillämpningen, använder vi oss av den *empiriska rättsteorin*. Genom denna har vi valt att hålla distans till de professionella aktörernas sätt att arbeta med rättsregler (Svanberg 2008:29) eftersom våra informanter inte kan redogöra för detta. Genom att se till effekter av rättstillämpning i fråga om fädernas upplevelser kring socialtjänstens och rättens bemötande och agerande ämnar vi använda oss av det empiriska perspektivet och med ett vad Svanberg kallar *sunt förnuft* avser vi tolka våra resultat (Svanberg 2008:29).

Konfliktlösning genom rättssystemets inblandning behöver enligt Katarina Alexius Borgström, docent i rättshistoria, och Anna Hollander, professor i rättsvetenskap, inte leda till att parterna är tillfreds med beslutet (Alexius Borgström & Hollander 2005:140) vilket för vår studies syfte är relevant att ha i beaktan vid tolkning av empiri. Genom att se till sociala konstruktioner av normers påverkan avser vi se till fädernas upplevelser av myndigheternas och rättsväsendets agerande utifrån normpåverkan, rättsregler och tillämpning av dessa. Vi kommer nedan att gå in på denna konstruerade uppfattning genom att ytterligare förankra oss i en grundläggande teori för vår studie, nämligen socialkonstruktivismen.

2.2 Socialkonstruktivism

Människans uppfattning om verkligheten har ingen absolut sanning utan formas av exempelvis den kultur individen lever i. Detta innebär inte att verkligheten inte är sann utan att den sanna verkligheten ser olika ut för olika individer. Genom att studera ett fenomen ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ges möjlighet att se till sociala konstruktioner och hur de interagerar ur flera synvinklar och i olika kontext. Det handlar här inte om att skapa någon verklighet, det handlar om att konstruera kunskap *om* verkligheten (Patton 2002:96).

Med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan forskaren ha för avsikt att fånga informanternas olika perspektiv och på detta sätt söka se till innebörden eller skillnaderna mellan dessa perspektiv. Syftet är inte att finna några *rätt* eller *sanningar* (Patton 2002:98). Genom att utgå från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv vill vi lyfta hur fäderna i vår studie konstruerar sin bild av verkligheten och hur de vill att den skall vara. Genom intervjuer har våra informanter fått redogöra för den syn de har på socialtjänsten och rättens bemötande och agerande vid utredning om vårdnad, boende och umgänge. De uppfattningar de lyfter och förmedlar till oss har enligt oss en grund i hur de

själva ser på bland annat rättssäkerhet och normuppfattningar i bemötandet mellan professionell och klient. Genom att lyfta denna relation avser vi kunna redogöra för en bild av verkligheten vilken enligt våra informanter upplevs vara på ett visst sätt. Genom att använda oss av den uppfattning om verkligheten fäderna förmedlar är vår förhoppning att kunna belysa socialtjänstens och rättens bemötande utifrån klientens perspektiv. Vi vill lyfta likheter och skillnader mellan informanternas föreställningar och konstruerade verklighet.

2.3 Normer för föräldraskap

Normer beskriver det som anses vara *normalt* och innebär samtidigt föreställningar om motsatsen, det som anses vara *avvikande*.

Att granska normer blir därför ett sätt att förstå vad som möjliggör kränkningar och diskriminering av dem, den eller det som anses falla utanför normernas, och det normalas, gränser.

(Martinsson & Reimers 2008:9)

Normer kategoriserar människor utifrån exempelvis kön och genus, vilket bland annat hör ihop med att människor identifierar sig med hjälp av normer. Samhällets påverkan att kategorisera utifrån normer innebär en makthandling vilken exempelvis förutsätter att män betar sig på ett visst sätt för att de är just män (Martinsson & Reimers 2008:9f).

Erving Goffman (2002) beskriver hur det i olika samhällen finns olika sätt att kategorisera människor utifrån vad som anses naturligt för individer inom en viss kategori. Med naturlig menar Goffman ”mönster för hur en viss individ bör vara”. Utifrån de kriterier vi ger grupper och dess dynamik kan en nykomling snabbt placeras utan vidare eftertanke. Goffman menar att första intrycket av en person formas utifrån normativa förväntningar. Dessa behöver inte vara negativa förutsatt att personen uppfyller de krav vilka kategoriserar honom i en önskvärd kategori. I de fall personen uppfyller kriterier för avvikande eller icke önskvärda egenskaper sjunker han i åskådarens ögon och placeras stigmatiserande, framför allt i det fall hans lägre roll ger omfattande effekter. Detta beskriver Goffman exempelvis i relation till handikapp eller oduglighet (Goffman 2002:11f).

Bronwyn Davies, professor i utbildningsvetenskap, och Rom Harré, professor i socialpsykologi (1990) utvecklar Goffmans teori om normalitet och identitet genom begreppet positionering. De menar att individer positionerar sig själva och andra i relation till normer. Detta görs i människors samtal och interaktioner, i vardagsliv såväl i intervjuer med forskare. Davies och Harré lyfter fram två typer av positioneringar. I reflexiv positionering är det en person som ger sig själv en viss position. I interaktiv positionering bestäms en persons position utifrån vad en annan person säger. Att ge sig själv eller andra en viss

position vid en konversation behöver inte vara avsiktligt eller medvetet (Davies & Harré 1990:7). De positioneringar vi väljer att ta eller ger andra är påverkade av de personliga och kulturella föreställningarna som talaren förhåller sig till i det nuvarande ögonblicket. Det finns alltså normer som påverkar konversationer mellan specifika personer vid specifika tillfällen vilket innebär att det finns normativa förväntningar hos samtalsdeltagarna. Kulturella stereotyper som till exempel man/kvinna, moder/son kan ses som omedvetna verktyg vid samtal, men dessa stereotyper kan uppfattas olika av olika personer (Davies & Harré 1990:10). Davies och Harré påvisar att även om något ser uppenbart ut från en persons position och verkar teoretiskt tillgängligt för en annan person som betar sig på rätt sätt, behöver det inte vara det för personen i den andra positionen. En persons förväntningar på en viss grupp människor, inklusive sig själv, som deltar i en konversation är avgörande för hur den förstår vad konversationen handlar om (Davies & Harré 1990:20f).

Vi vill, utifrån Davies och Harrés diskussion om positionering och Goffmans diskussion om normer, undersöka hur våra informanter beskriver sig själva i samtal med socialtjänst och rättsväsende. Vi kommer i analysen beskriva hur fäderna i intervjuerna uttrycker att de positionerar sig gentemot myndigheterna och vilken position de upplever att myndigheterna ger dem.

I vår analys fokuserar vi också på normföreställningar om män och fäder. Som teoretiskt verktyg lyfter vi normer i föräldraskap i förhållande till fädernas upplevelser av myndigheternas agerande. Främst i analysen, avsnitt 5.4 nedan, används detta teoretiska perspektiv för att stärka vår empiri.

3 Tidigare forskning

Nedan redogörs för de aktuella studier vi funnit och valt att presentera i samband med genomförandet av vår studie. Vi kommer att använda oss av denna forskning och i vissa fall även utveckla den i samband med analys och resultat, se 5 nedan.

3.1 Normer och föräldraskap

Gunhild Kyle (2000), professor emerita i kvinnohistoria, beskriver ur ett historiskt perspektiv hur förutsättningarna för jämställdhet på arbetsmarknaden och familjelagstiftningen vuxit fram. Jämlikhet och jämställdhet är begrepp vilka började användas först under senare delen av 1800-talet. Från den arbetsorganisation som tvingade ut fäder i arbetslivet, vilken överlämnade ansvaret för barnen till kvinnorna, började det i England på 1820-talet, via samhällsvetaren William Cobbett, talas om mannens problem att utöva sitt faderskap och *den frånvarande fadern* problematiserades som begrepp. Detta resonemang nådde resten av Europa under mitten av 1800-talet. Mannen som husfader, det beslutande organet i familjen och hans ekonomiska makt hade genom tiderna gett honom, fadern, rätt att *köpa sig fri* hemmets sysslor och relation till barnet. Dessa maktrelationer speglar ett samhälle i normer utifrån en tid då arbetarsamhället och industrialiseringen ledde till stora förändringar inom såväl arbetsliv som utbildningsmöjligheter. Kyle menar att olika familjeformer uppträtt olika genom tiderna och att utvecklingen inte kan ses som linjär eller okomplicerad (Kyle 2000:182ff). Philip Hwang (2000), professor i tillämpad psykologi, beskriver hur barn växer upp utifrån föräldrarnas förväntningar på dem och barnen uppmuntras således, omedvetet från föräldrarnas sida, att anpassa sig efter traditionella könsnormer. Dessa värderingar följer flickor och pojkar upp i tonåren och redan vid första arbetslivserfarenheten får flickor ofta vara barnvakt. Eftersom pojkar inte får samma erfarenhet av att ta hand om barn blir de som vuxna oförmögna i denna omsorgserfarenhet. Genom att mannens roll förstärks av normer för mannen som familjeförsörjare är en föredragen jämställdhet ändå inte något som varken kvinnor eller män strävar efter i någon högre utsträckning, man vill sällan rubba de gängse normerna (Hwang 2000:51ff). Genom könsideologierna, manligt och kvinnligt, fortsätter kulturella strukturer, för i detta fall pappan som bortkopplad från vård av barn och hemarbete, att påverka pappans sociala situation som deltidspappa (Berg & Johansson 1999:25f). Vi upplever Kyles historiska bild av normer och föräldraskap, Hwangs beskrivning av värderingar vi tar med oss genom vår uppväxt, samt Berg och Johanssons argument kring hur detta kan påverka faders sociala situation i förhållande till sina barn som relevant för vår studie.

Enligt Ulf Hyvönen, professor i tillämpad psykologi, kan faderskap betraktas som en ständigt pågående process, ett *fader-skapande*, som förverkligas i relationen och samspelet mellan far och barn. Han menar att socialpolitik,

reformer och lagar är viktiga för att möjliggöra ett aktivt faderskapande. Vidare menar han att fäder behöver stöd från exempelvis socialtjänsten för att, genom samtal och direkt samspel med pappan, lyfta barnets behov och därigenom erkänna föräldraskapet även från fäders sida (Hyvönen 2000:116). Hur svenska män medverkar till att förändra de förutsättningar och förväntningar de har på sig att vara bra män och föräldrar diskuteras av Ylva Elvin-Nowak, fil. dr. i psykologi (Elvin-Nowak 2005:12). Elvin-Nowaks studie bygger på upprepade intervjuer kring tjugo fäders erfarenheter av föräldraskap och pågick under en tvåårsperiod. I resultatet lyfts kulturella föreställningar om vad män och pappor är, kan vara, förväntas vara och kan bli. Författarens antagande och förhoppning är att bilden av varför pappor tänker, handlar och känner som de gör kan förtydligas genom att koppla teorier om jämställdhet, könstillhörighet och barn till fädernas berättelser (Elvin-Nowak 2005:13f). Elvin-Nowak utvecklar i sin studie hur fäder positioneras som ansvarstagande förutsatt att han följer samma struktur som en ”vanlig” mamma, exempelvis vad gäller hämtning från dagis. Det krävs inte av mannen att vara ”mer” förälder än en mamma för att ändå anses tillräcklig (Elvin-Nowak 2005:47). Studien är för vårt syfte relevant eftersom Elvin-Nowak belyser bilden av pappan utifrån kulturella föreställningar och normer.

3.2 Faderskap och förväntningar på fäders engagemang

Lucas Forsberg (2007), forskningsassistent i socialt arbete, har undersökt hur svenska medelklassföräldrar fördelar tiden i sina liv för att vårda sin relation till barnen, sköta barnens omsorg och hushållsarbetet samt hur fäder framställer sig själva som engagerade föräldrar (Forsberg 2007:109f). Ett engagerat faderskap innebär att delta i omvårdnaden av sina barn, ägna dem tid i vardagen och hjälpa till med hushållsarbetet. Fadern förväntas utifrån svensk politik vara barncentrerad och könsrelaterat jämställd (Forsberg 2007:123). Aktuell forskning visar att diskursen kring fäders engagemang i sina barns liv och omsorg samt hushållsarbete har fått fäste i politiken och bland svenska män (Forsberg 2007:110). Fäderna i studien tillägnar sig det aktuella idealet och ser sig själva som engagerade och oftast även jämställda modern (Forsberg 2007:123). Studier om fäders engagemang i barn och hushållsarbete visar enligt Forsberg på liknande resultat i Sverige, USA, Canada, Storbritannien och Norge. (Forsberg 2007:111).

Forsberg (2010) belyser hur föräldrar förhåller sig till tid *för* sina barn och tid *med* sina barn, bland annat utifrån politiska och individuella normbilder (Forsberg 2010:84,92). Studien lyfter att det bland medelklassföräldrar i Sverige förekommer normer kring föräldraskap. Föräldrarna skall enligt det normativa idealet vara barncentrerade, ta ansvar för sina barn och ha en nära relation till dem (Forsberg 2010:83). Studien visar på skillnader mellan politiska normer

kring ett jämställt föräldraskap och de ovan nämnda normer som föräldrarna i studien positionerar sig utifrån (Forsberg 2010:92).

Forsbergs studier (2007, 2010) belyser även den så kallade tvåförsörjarmodellen som vuxit fram i svensk politik sedan 1960-talet. Normen om tvåförsörjarmodellen skapades då förutsättningarna på arbetsmarknaden förändrades genom att kvinnorna började förvärvsarbete till följd av det ökade arbetskraftsbehovet. Samtidigt kritiserades idealet kring hemmafruar av feminister som ansåg att även männen borde hjälpa till med att sköta barnomsorg och hushåll. Då regeringen tog till sig feministernas anmärkning började männen få möjlighet att utöva sitt föräldraskap. I dagens samhälle anses individen vara en god medborgare om denne lyckas kombinera ett aktivt yrkesliv med ett engagerat föräldraskap (Forsberg 2010:79f). Tvåförsörjarmodellen och resonemanget kring normer för föräldraskap i studien från 2010 samt beskrivningen av fädernas upplevelser av sitt faderskap i studien från 2007 är relevanta för vår studie då föräldraskap och faderskap är ämnen som diskuteras av fäderna i vår studie.

Nehami Baum och Pauline Irit Erera, båda fil. dr. i socialt arbete, belyser fäders upplevelser av separation genom att studera chattediskussioner på internet. Det forum de använt sig av vänder sig till separerade fäder vilka inte har sina barn boende hos sig. Syftet med studien är att analysera de uttalanden fäderna skriver. Valet av undersökningsmetod menar forskarna är att detta forum kan ge en subjektiv och detaljerad bild av informanternas upplevelser och erfarenheter. I studien har 405 meddelanden skrivna under en tremånaders period analyserats. Diskussionerna påvisar fädernas känsla av maktlöshet i relation till deras situation som icke boendeföräldrar, underhåll för barnen, barnens mödrar, familjerätten, advokater samt professionella. Resultatet av studien är fädernas känsla av maktlöshet (Baum & Irit Erera 2009:63-67). Vi finner Baum och Irit Ereras undersökning relevant för vår studie eftersom den belyser fäders upplevelser av separation när det finns barn i familjen,

Maria Eriksson, sociolog, belyser i avhandlingen *I skuggan av pappa* hanteringen av fäders våld i samband med separationer och skilsmässor och relaterar detta till kön, släktskap och ålder. Genom tre delstudier undersöks hur fäders våld hanteras inom svensk offentlig politik, hur fäders våld kan hanteras och vad det kan betyda för mödrars liv efter separationer samt hur fäders våld hanteras av familjerättssekreterare (Eriksson 2007:35). Studien har genomförts genom intervjuer med tretton tidigare våldsutsatta mödrar, tio familjerättssekreterare samt undersökning av offentligt tryck (Eriksson 2007:39ff). Eriksson lyfter svensk lagstiftning relaterad till normer och familjepolitik samt hur lagstiftning kring vårdnad, boende och umgänge har påverkats av det individuella försörjnings- och omsorgsansvaret. Hon lyfter även

föräldraskap efter separation samt umgängessabotage. Mödrarna i Erikssons avhandling framställer ett gott föräldraskap som i princip könsneutralt. De anser att det är *kvaliteten* på föräldraskapet som räknas, det vill säga vad föräldern gör och att föräldern tar ansvar. Det könsneutrala föräldraskapet som mödrarna talar om relateras emellertid till hur *mödrar* gör och bör göra. Fäderna mäts i studien i förhållande till det goda moderskapet samt med vad författaren tillskriver som *det könskomplementära föräldraskapet*, vilket innebär att faderskapet ses som ett komplement till moderskapet då modern anses ha huvudansvaret för barnen (Eriksson 2007:169,173). Dessa synsätt på föräldraskap konstruerar enligt Eriksson moderskapet som norm trots att föräldraskapet skall ses som likvärdigt oberoende av könstillhörighet på föräldern (Eriksson 2007:173). Eriksson belyser vidare upplevelser kring socialtjänstens och familjerättens agerande. Här framkommer bland annat en attityd från de professionella aktörerna som nonchalanta mot faders våldsproblematiska bakgrund. Även lagstiftningen och dess tillämpning lyfts i studien som problematisk (Eriksson 2007:124,126). Erikssons avhandling är relevant för vår studie eftersom den belyser mödrars upplevelser av socialtjänstens och familjerättens arbete utifrån bland annat normer kring föräldraskap efter separation samt umgängessabotage.

3.3 Faderskap i relation till familjerätt och vårdnadstvister

Annika Rejmer, doktor i rättssociologi, lade i april 2003 fram en avhandling om TR:s funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter. Studien vilar på ett omfattande empiriskt underlag som har valts ut på ett representativt sätt, och resultaten bör därför anses vara generaliserbara (Rejmer 2003:70). Undersökningen utgår från föräldrars upplevelser av domstolsförfarandet och samarbetsamtal samt det faktum att grundläggande principer för myndighetsutövande inte följs i praktiken. Studiens syfte är att belysa relationen mellan familj och samhälle under TR:s handläggning av tvisten, relationen mellan TR och socialförvaltning samt mellan lagbaserad konfliktlösning och en mer behandlande sådan, exempelvis samarbetsamtal. Dessutom lyfts relationen mellan olika professionella aktörer som handlägger vårdnadstvister och relationen mellan de professionella aktörerna och föräldrarna. Studiens resultat visar på vilka möjligheter det finns att förändra handläggningsordningen för att i högre utsträckning åstadkomma en hållbar lösning av vårdnadskonflikten som är förenlig med barnets bästa (Rejmer 2003:18). I studiens resultat framkommer bland annat att domare och advokater lyfter fram domstolssystemets handläggning som dess styrka och menar att handläggningsordningen garanterar rättssäkerhet då båda parter får komma till tals samt att sakfrågan prövas på ett opartiskt och objektivt sätt. Respondenterna anger också att det faktum att flera kompetenser deltar i handläggningen medför en objektiv bild av tvisten. Domstolens auktoritet anses vara en fördel av domare och socialsekreterare då detta innebär att domstolen kan utfärda sanktioner mot en förälder som försöker

sabotera lösningen av konflikten och att de utfärdar en verkställbar och överklagbar dom. Även föräldrarna anser detta vara en fördel. En majoritet av föräldrarna uppgav dock att de kände sig överkörda och utelämnade varför de hade svårt att se några fördelar med ett avgörande i domstol (Rejmer 2003:108f). Studien är relevant för vår undersökning då den tar upp föräldrarnas egna åsikter och rättssäkerhet i samband med vårdnadsutredningar.

Robert E. Emery, professor i psykologi, har i en artikel granskat rättslig teori och empiriska belegg för barns rätt till umgänge med sina föräldrar samt barns processrättsliga rättigheter i flera europeiska länder; Sverige, England, Italien, Tyskland och Kroatien. Författarna beaktar hur förekomsten av en konflikt påverkar förutsättningarna för barnet att upprätthålla kontakten med båda sina föräldrar (Emery & Resetar 2008:66). Studiens resultat visar att barn har laglig rätt att uttrycka sig i alla de europeiska länder som ingick i studien, men att detta sällan uppfylls i verkligheten. Vissa informanter i studien förklarar att domare och andra personer inom rättsväsendet är partiska. Emery och Resetar antar att det bland annat beror på normativa sociala traditioner. En skilsmässa påverkar exempelvis barns hälsa negativt, särskilt när konflikten handläggs i domstol. Studien visar att barn sällan tillfrågas i vårdnads- och umgängestvister i europeiska länder vilket kan bero på oviljan att dra in barn i föräldrarnas konflikt. När barn får chansen att uttrycka sig i rätten får det motsatt effekt, barn ombeds indirekt fatta en vuxens beslut (Emery & Resetar 2008:73). Studien visar även att barn från Europa oftast lever med sina mödrar efter separation: England 80 procent, Kroatien 82.9 procent, Sverige 83 procent, Tyskland 85 procent och Italien 85.5 procent. Statistiken visar också att en stor del av europeiska barn inte har någon kontakt med sin "andra" förälder (Emery & Resetar 2008:73). Studien behandlar barnets rätt till båda sina föräldrar. Studien är relevant för vår undersökning eftersom den behandlar barnets rätt till båda sina föräldrar samt lagstiftning angående barnets behov.

Det statligt tillsatta Vårdnadskommittén har undersökt förekomsten av påståenden om övergrepp i vårdnads mål, SOU 2005:43. Resultatet utifrån de 249 mål som undersökts, var att det i 90 av dessa förekommit påståenden om övergrepp. Påståenden om hot eller våld mot modern förekom i 78 av målen och påståenden om hot mot barnet förekom i 39 mål. Påståenden om sexuella övergrepp mot barnet förekom i 16 mål (SOU 2005:43 s.91, 199). Det framkommer i undersökningen att TR inte har resonerat kring påstådda övergrepp i en tredjedel av fallen. I vissa av de fallen har dessutom den ena föräldern dömts för övergrepp mot den andra föräldern. Vårdnadskommittén menar att påståenden om övergrepp inte får negligeras utan att en riskbedömning av barnets situation gjorts. I 65 procent av socialnämndens utredningar saknas enligt undersökningen en redovisning av riskbedömning, motsvarande siffra i domarna SOU undersökt är 71 procent. Finns det en

fällande dom om övergrepp, eller om föräldern som påstås ha begått övergrepp erkänner detta, menar Vårdsnadskommittén att domstolen kan gå direkt på en riskbedömning. I annat fall skall saken prövas genom en så kallad sannolikhetsvärdering vilken utgår från dokumenterade skador, vittnes utsagor eller annan utredning. Svårigheter skapas när ord står mot ord och trovärdigheten hos parterna skall prövas.

Man kan inte blunda för att det förekommer att osanna påståenden om övergrepp tas till av en förälder för att smutskasta den andra föräldern och själv vinna fördel i en process.

(SOU 2005:43 s.200f)

Domstolen kan enligt Vårdsnadskommittén utan bevisning om att övergrepp begåtts utifrån en sannolikhetsvärdering komma fram till att det föreligger en konkret fara, grundat på *faktiskt konstaterbara förhållanden*, för barnets säkerhet och trygghet.

Det måste alltså inte vara *visat* att övergrepp eller andra kränkningar har skett för att domstolen skall beakta påståendena. Det räcker med att det gjorts *sannolikt* att sådana kan ha skett. Bevisningen behöver *inte* vara ställt utom rimligt tvivel. Som regel bör dock någon form av bevisning ligga till grund för beaktande av påståendena. Det måste vara mer sannolikt att övergrepp eller andra kränkningar skett än att det inte är det.

(SOU 2005:43 s.201)

Vårdsnadskommittén menar vidare att polisanmälningar, utredningar eller åtal som lagts ner, eller friande domar är viktiga omständigheter och de påpekar att det ofta är mycket svårt att bevisa våld inom familjen och att övergrepp och våld kan ha förekommit en lång tid innan anmälning sker (SOU 2005:43 s.200f).

Vårdsnadskommitténs undersökning är för oss intressant eftersom de lyfter förekomsten av anklagelser vid vårdsnadstvist som relativt vanlig.

Johanna Schiratzki, professor i rättsvetenskap, har undersökt samtliga HR:s domar om vårdnad, boende och umgänge under år 2004, samt ett urval domar av samma karaktär från 2007 (Schiratzki 2008:18). Schiratzki skriver i inledningen om hur genusfrågan under de femton år hon arbetat med vårdnadsfrågor är här för att stanna, hon beskriver hur hon bland annat under åren stött på förklaringar som att domaren i ett vårdnadsfall varit "pappavänlig" eller att mödrar har försprång i vårdnadsfrågor. I denna studie undersöker Schiratzki vilken betydelse föräldrars kön har i samband med vårdnadsfrågor och lyfter sambandet mellan jämställdhet mellan föräldrarna och barnets bästa (Schiratzki 2008:10). Schiratzki lyfter bland annat konsekvenser till följd av separation, en av dessa är den ekonomiska där mannen efter skilsmässa i högre utsträckning får en bättre ekonomi än kvinnan eftersom mannen generellt sett har högre inkomst än kvinnan (Schiratzki 2008:50,59). Schiratzki menar att sambandet mellan kön

och separation är komplext vad gäller konsekvenser till följd av skilsmässa (Schiratzki 2008:59) och hon menar även att konsekvensen att behöva genomgå en rättegång generellt sett inte är för barnets bästa (Schiratzki 2008:138).

Schiratzki beskriver även hur könsnormer och ”kulturellt etablerade koder” styr föräldrarollerna (Schiratzki 2008:59) och hon lyfter utvecklingspsykologisk påverkan där mor och far bistår barnet med olika styrkor och modern har i större utsträckning huvudansvaret för barnets utveckling mot bakgrund av den genusbundna könsfördelning vilken vi bär med oss (Schiratzki 2008:60). Schiratzki kommer i sin undersökning fram till att HR upprätthåller det jämställdhetsideal med två förvärvsarbetande föräldrar, vilken den svenska kulturen eftersträvar (Schiratzki 2008:134f). Schiratzki menar att domarens kön inte upplevs påverka domslut. Vad gäller synen på föräldraskap menar Schiratzki att den konstruktivistiska synen på skillnad mellan kön ofta tolkar moderns roll som mer ansvarstagande och modern anses enligt den essentialistiska uppfattningens så kallade *valfrihetslinje*, att föräldrar skall kunna välja mellan förvärvsarbete och oavlönat omsorgsarbete, vara den som bäst kan tillgodose barnets bästa (Schiratzki 2008:45f, 54).

I studien lyfts även hur socialtjänstens utredningsarbete vid vårdnadsutredning är mer omfattande vad gäller mödrar än fäder och Schiratzki menar att den granskning som genomförs av mödrar kan diskuteras vara kopplad till kön. Hon menar att en far i motsvarande fall torde vara föremål för samma typ av utredning vid yrkande att bli boendeförälder. Schiratzki menar att förväntningarna på en faders föräldraskap ser annorlunda ut än det på en moders, ”valfrihet” och ”bristande delaktighet” är begrepp vilka enligt författaren ofta omtalas i denna typ av frågor (Schiratzki 2008:54f). Schiratzki motsäger internationell forskning vilken pekar på att för att en man skall ha framgång i ett vårdnads mål krävs att modern inte uppvisar den moderliga självupppoffring vilken anses vara stereotyp för hennes kön. Schiratzki menar att ”det svenska jämställdhetsidealet med två förvärvsarbetande föräldrar understryks” (Schiratzki 2008:134,137). Av studien framgår även att vårdnadstvisten avgörs långt innan den avgörs i domstol mot bakgrund av hur familjestrukturen och ansvarsfördelningen sett ut före skilsmässan. De krav som ställs på boendeföräldern mot bakgrund av den historiska utvecklingen av föräldraskapet menar dock författaren kan ge konsekvenser för mödrar och fäder som grupp (Schiratzki 2008:10,136f). Schiratzkis studie är relevant för oss då den berör frågor kring jämställdhet, normer, föräldraskap och vårdnadstvister på ett sätt vi kan sätta i relation till vår studie.

3.4 Sammanfattning av tidigare forskning

Vi har här lyft relevanta studier för vårt syfte med denna undersökning. Vi upplever dessa studier påvisa såväl samband som skillnader i resultat, dock upplevs ingen av de studier vi funnit konkret behandla våra frågeställningar. Vi har för avsikt att relatera våra informanternas berättelser till den forskning vi presenterat.

Den forskning vi funnit på området ger oss bland annat en bild av att rättssäkerhet utifrån barnets bästa inte alltid är i fokus. Flera studier baseras på intervjuer med såväl klienter som professionella aktörer och deras uppfattningar skiljer sig åt i studierna. Vad gäller den kulturellt bundna bilden av mannen lyfter främst Elvin-Nowak fädernas upplevelser av hur de förväntas vara. Även Baum och Irit Erera skriver om faders upplevelser i sin studie, där med fokus på känslan av maktlöshet i situationen som icke boendeföräldrar till sina barn. Forsbergs studier belyser normer kring föräldraskap och faders subjektiva syn på faderskapet. Erikssons studie belyser svensk lagstiftning relaterad till normer och mödrars upplevelser av familjerättens arbete. Dessa båda forskares studier tar båda upp utvecklingen av Sveriges familjepolitik. Schiratzkis studie syftar till att undersöka hur kön påverkar beslut i domstol vid fråga om vårdnad, boende och umgänge. Rättstillämpning lyfts även i Rejmers studie, vilken anses ha generaliserbara resultat. Undersökningsresultatet lyfter behovet av möjliga förändringar vilka bör göras för att få en hållbar lösning vid tvist om vårdnad, boende och umgänge. Emery & Resetars resultat påvisar upplevelser om partiska domare och de anger normbundna traditioner som orsak till detta. Vi ämnar återkomma till dessa studier samt Vårdnadskommitténs argument i vår analys, resultat och diskussion för att stärka de empiriska resultaten.

4 Metod

Bakgrunden för samhällsvetenskapliga studier är, förutom att få större insikt om orsak och samband, att få en överblick om ett specifikt ämnesval. Genom intervjuer som metod kan vi utifrån analys av insamlad data ge denna överblick vilken i sin tur kan bilda grund för värderingar (Watt Boolsen 2007:9) och öka förståelsen för ett specifikt tema hos informanterna (Patton 2002:14). Med ett förklarande och beskrivande intresse ur ett sociologiskt perspektiv avser vi genom kvalitativ metod lyfta subjektiva berättelsers innehåll (Watt Boolsen 2007:9).

4.1 Litteraturinhämtning

För att finna forskning inom vårt ämnesområde, har vi använt sökmotorerna Scopus, Academic Search Premier och Google. Vi har sökt i bibliotekskatalogerna vid Linköpings stadsbibliotek och Linköpings Universitetsbibliotek samt referenslistor i litteratur inom ämnesområdena: Fäders relation till sina barn, Vårdnadstvist, Normer och Barnets bästa. Sökord har varit familjerätt, faderskap, vårdnad, boende och umgänge, barnets bästa, fathers' rights, legal security, gender equality, parenthood. Dessa ord har kombinerats i fraser samt översatts beroende på sökmotor. Utifrån de träffar vi fick blev vi i vissa fall vidarehänvisade till artiklar och webbsidor.

4.2 Förförståelse

Vår förförståelse utgår från bloggar, media och litteratur som bearbetades under arbetet med vår uppsatspromemoria. I övrigt saknar vi förförståelse för studien då vi under utbildningen inte har läst om vårt specifika forskningsämne. Det var en av anledningarna till att vi intresserade oss för detta område. Vi har inga personliga erfarenheter av vårdnadstvist, boende- eller umgäncesfrågor som kan påverka oss som forskare. Däremot hade vi båda en föreställning om att fäder i vissa fall glöms bort i utredningar och rättsprocesser gällande denna fråga. Vi tog hänsyn till vår subjektiva uppfattning vid analysen då föreställningen kunde påverka vår tolkning av materialet. Som ovan nämnt kan forskaren vilja tolka informantens otydliga svar på ett sätt som motsvarar dennes egna förväntningar (Ruane 2006:89). Det viktiga är att använda förförståelsen så att den underlättar förståelsen för informantens berättelse och upplevelse. Informationen som datainsamlingen innebär tolkas av forskaren, först redan i intervjupersonens uttalanden och sedan i vidare bearbetning av det empiriska materialet där forskaren förenar sin egen förförståelse med sin teoretiska utgångspunkt (Dalen 2008:13).

4.3 Datainsamling

Under denna rubrik redogörs för de metodval vi gjort vid insamling av data. Urval, etiska överväganden och val av intervjuform beskrivs mer ingående under respektive rubrik.

4.3.1 Urval och bortfall

Vid genomförandet av studien har ett strategiskt urval använts. Detta bidrog till informationsrika källor vilket leder till förståelse för djupet av ett fenomen (Patton 2002:46). Informationsrika fall är sådana som kan ge mycket information om ämnet som studeras i undersökningen. Det finns flera strategier för hur urvalet av informationsrika fall kan genomföras (Patton 2002:230). En av strategierna är kriterieurval. Med kriterieurval väljs informanter utifrån specifika förutbestämda kriterier (Dalen 2008:57, Patton 2002:238). De kriterier vi ställde för val av informanter var att de skulle ha en tydlig koppling till familjerätt enligt följande:

Informanten skall ha varit involverad i familjerättsärende rörande någon eller några av frågorna vårdnad, boende eller umgänge samt uppleva sig ha blivit orättvist bemött och bedömd i frågan. Informanten skall inte ha varit föremål för fällande dom vilken kan ha påverkan vid bedömning och beslut i frågan.

För att komma i kontakt med fäder för vår undersökning var vi i kontakt med personer som arbetar inom organisationer eller har andra relationer till fäder vilka uppfyllde våra kriterier. Vår avsikt var att genomföra en intervju med en fokusgrupp bestående av fäder med för studien relevanta upplevelser. Bortfallet blev stort då vi hade planerat för en grupp om fyra fäder, men enbart två informanter inställde sig.

4.3.2 Etik

För att en vetenskaplig studie skall vara etiskt hållbar bör forskaren arbeta utifrån regeln att deltagarna inte skall utsättas för skada eller onödiga risker på grund av sin medverkan i studien (Ruane 2006:29). Aktuella forskningsetiska principer som tagits i beaktning är; *informations-*, *samtyckes-*, *konfidentialitets-* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2002:6). Vi uppfyller dessa krav enligt följande: *Informationskravet* uppfylls genom att informanterna informeras om syftet med forskningen, deras uppgift och villkor för medverkan, att de deltar frivilligt samt rätten att dementera uppgifter eller avbryta deltagandet (Vetenskapsrådet 2002:7). *Samtyckeskravet* innebär att de medverkande själva skall få bestämma om de vill delta i undersökningen (Vetenskapsrådet 2002:9). Informanterna informerades om uppsatsens syfte samt kriterier för medverkan vid första kontakt, via direktkontakt eller genom kontaktperson. Vid genomförandet informerades de ytterligare en gång. *Konfidentialitetskravet*

tillgodosågs dels genom att deltagarna i den öppna intervjun fick skriva under om tystnadsplikt gentemot varandra, dels genom att samtliga informanter har tilldelats fingerade personuppgifter i uppsatsen. Insamlad data förvaras på ett sätt som hindrar utomstående från att komma åt dessa (Vetenskapsrådet 2002:12). Samtliga informanter skrev under för konfidentialitet, i samband med detta nämnde vissa fäder att detta inte var ett krav från deras sida. Fingerade uppgifter har ändå använts med hänsyn till övriga anhöriga. *Nyttjandekravet* uppfylles genom att deltagarna försäkrats om att deras uppgifter endast kommer användas för vårt forskningsändamål (Vetenskapsrådet 2002:14).

Vetenskapsrådets rekommendation om att deltagarna skall tillfrågas om de vill ha information om publiceringen av uppsatsen samt att få en sammanfattning av studien har följts (Vetenskapsrådet 2002:15). Detta uppskattades av våra informanter och samtliga ville ha denna information.

4.3.3 Medgivande

En medgivandeblankett undertecknades inför att intervjuerna genomfördes. Medgivandeblanketten har sin utgångspunkt i Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer, se 4.3.2 ovan. Medgivandet genomlästes noggrant av informanterna och samtycke enligt samtliga punkter undertecknades. I samband med intervjuerna gavs informanterna dessutom tillfälle att fylla i sin e-mail eller hemadress i de fall de önskade en sammanfattning av uppsatsen. Medgivandena kopierades efter signering och sändes informanterna. I samband med intervjuerna överlämnade tre av fäderna även sina domar. Dessa kopierades av oss med löfte om att genom dokumentförstörare göra oss av med dem då vi inte längre behövde dem. Vi tog emot domarna med anledning av att dessa kan styrka fädernas uppgifter och öka vårt förtroende för deras berättelser.

4.3.4 Intervju som metod

Vi intervjuade fem fäder i vår studie, dessa fem intervjuades vid fyra intervjutillfällen då en av intervjuerna genomfördes med två fäder samtidigt. Inför intervjun kontaktades fäderna via telefon och e-mail, beroende på vad som passade dem bäst mot bakgrund av deras privatliv. Genom en första kontakt uppmuntrades fäderna att vid intervjun berätta för oss om saker som de själva upplevde att vi ville lyssna till. För att en intervju skall bli bra och informanten skall våga berätta även om "känsliga" händelser krävdes därför förståelse från vår sida. Vi tänkte på att inte vara moraliserande eller fördömande gentemot informantens svar i dialogen utan hade en bekräftande medverkan i såväl muntlig som icke-verbal dialog (Dalen 2008:39).

Tre av fyra intervjuer genomfördes öga mot öga. En av dem genomfördes över telefon. Vid genomförandet av de personliga intervjuerna användes en digital

diktafon för ljudinspelning. Vid telefonintervjun användes telefonens funktion för inspelning av samtal. Genom ljudinspelning kunde intervjun transkriberas och återges vid analys (Dalen 2008:33) Tid för avslutande samtal och avrundning med samtliga informanter var en del av intervjuförfarandet. Detta är enligt Dalen viktigt eftersom det skapar ett bra avslut på intervjun och mötet (Dalen 2008:42).

Intervjuerna samt avslutande samtal spelades in från start till stopp, förutom vid ett tillfälle då omständigheter avbröt oss och diktafonen därför stängdes av under en kortare tid. Vi ökade intervjuernas omfattning genom att anteckna specifika händelser eller specifika uttryck genom kroppsspråk.

4.3.5 Intervjuguide

Vid studier som använder intervju som metod finns det alltid behov av en intervjuguide vilken skall innehålla tydliga teman med underliggande frågor som syftar till att besvara studiens frågeställningar (Dalen 2008:31). Vår intervjuguide utgår från teman kring barnets bästa, socialtjänstens och rättens bemötande, personliga känslor, informantens bakgrund, rättsäkerhet, se Bilaga 2. Intervjuguiden är utarbetad enligt vad Dalen uttrycker *områdesprincipen*. Denna innebär att intervjuförfarandet startar med att ställa mer övergripande frågor för att senare kunna gå på djupet och ställa frågor som berör mer känsliga teman eller konkreta händelser och till sist letar sig upp till ytan för mer generella frågor (Dalen 2008:31). Detta använde vi som utgångspunkt för placeringen av våra teman i intervjuguiden. Beroende på vad informanterna skulle komma att berätta utifrån de övergripande kategorierna utformade vi därför även underliggande frågor. Dessa användes sparsamt eftersom informanterna ändå omedvetet berörde dessa frågor.

4.3.6 Kvalitativa, semistrukturerade intervjuer

Kvalitativa intervjuer visar att olika individers möten och samtal ter sig på olika sätt och därför skiljer sig emellan. Mötet och samtalet mellan intervjuare och informant skapar en viss kontext i vilken samtalet utvecklas (Widerberg 2002:16). Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer, vilken är den vanligaste formen av intervjuer och innebär att förvalda ämnen ligger till grund för intervjun (Dalen 2008:31). Vid intervjun är intervjuarens roll viktig och genom att lyfta informantens förståelse av temat i fråga utmärker sig intervjun som kvalitativ (Widerberg 2002:16). Utifrån intervjuguiden, Bilaga 2, genomfördes intervjuerna för oss tillfredsställande eftersom studiens syfte avser lyfta faders subjektiva uppfattningar. Intervjuguiden ger öppna frågor, *open-ended responses*. Denna typ av frågor hjälper forskare att förstå kontexten och informantens åsikter så som informanten själv ser den (Patton 2002:20f). Att medverka i samtalet som snarare åhörare än intervjuare upplevde vi meningsfullt

och intressant eftersom fädernas berättelser gav oss en djupare bild. Vår första intervju genomfördes med två fäder. Trots att de inte hade någon tidigare relation till varandra var deras upplevelser anmärkningsvärt lika. Detta väckte vårt intresse för ämnet ytterligare. Vi hoppades därför att kommande informanter skulle komplettera eller dementera de uppgifter och åsikter vi inhämtat vid första intervjun. Vi lät således den första intervjun ligga till grund för och inspirera oss för de ytterligare intervjuerna.

En intervju genomfördes per telefon då informanten inte kunde genomföra ett fysiskt möte. Telefonintervjuer är enligt Janet M. Ruane, professor i sociologi vid Mont Claire State University, det näst bästa, efter att möta informanten i verkligheten (Ruane 2006:183). Det negativa med denna form av intervju är att det kan vara svårt att få svar på öppna och ingående frågor. Det är även svårare för intervjuaren att ha kontroll över intervjusituationen då aktiviteter eller andra personer i hemmet kan störa intervjun (Ruane 2006:185). Vi upplevde att intervjun fick ett tillfredställande resultat, dialogen fungerade samt att informantens svar var utförliga. Däremot förekom vissa störningar i bakgrunden som gjorde det svårt att urskilja ett fåtal ord vid transkribering.

4.3.7 Personliga reflektioner från intervjuer

Efter intervjuerna upplevde vi känslor av upprymdhet, upprördhet och vid ett tillfälle krävdes en promenad för att rensa tankarna och hämta andan efter vad som blivit berättat i intervjun. Dessa reaktioner och känslor är viktiga att skriva ner eftersom de kan ha betydelse för tolkning och analys av materialet (Dalen 2008:41). Genom arbetet har vi vid flera tillfällen fått pausa och känna efter vad materialet ger oss och hur vi påverkas av fädernas berättelser. Det har vid tillfällen varit svårt att förhålla oss neutrala när fädernas berättelser upplevts gripande. Vi har därför försökt att kritiskt tolka fädernas utsago. Vi upplever att intervjuerna var kvalitativt tillfredsställande eftersom behovet av att berätta var stort från informanternas sida.

4.4 Analysmetod

För att kunna förstå och använda kvalitativ kunskap genom intervjuer måste dessa analyseras (Watt Boolsen 2007:10). De mönster som upptäcks i analysen kan sedan ge svar på om det som sägs är intressant och tillförlitligt samt ge en bild av orsak och verkan (Watt Boolsen 2007:9f). Analysen har genomförts med hjälp av de analysverktyg vi nedan presenterar.

4.4.1 Bearbetning av intervjumaterial

Intervjuerna transkriberades, översattes från ljudinspelning till skriftligt material, i sin helhet. Transkribering genomfördes omedelbart efter

intervjutillfället, detta för att inte missa viktiga detaljer (Dalen 2008:69). Det inspelade materialet uppvisar nyanser vilka ter sig annorlunda i skrift och därmed riskerar bidra till datareduktion där forskaren kan gå miste om innehåll (Dalen 2008:65). För att undvika detta fanns det inspelade materialet tillhands under hela uppsatsprocessen. Pauser och tidpunkter för oklarheter eller speciellt uttrycksfulla argument skrevs specifikt ut i texten. Minnesanteckningar över reaktioner och dylikt som vi registrerade under intervjuerna finns dokumenterade, eftersom de annars kan glömmas bort under analysens gång (Dalen 2008:67).

4.4.2 Innehållsanalys

Innehållsanalys kan användas för att undersöka återkommande ord eller teman i texten som skall analyseras (Patton 2002:453), i denna studies fall de transkriberade intervjuerna. Denna analysmetod används för att finna innebörden i materialet. De centrala uttryck vilka återfinns i texten kallas vanligen mönster eller teman. En åtskillnad mellan dessa kan göras, forskaren kan välja att leta efter mönster *eller* teman. Analysen kallas då *mönsteranalys* respektive *tematisk analys*. Ett *mönster* är något som beskriver en upptäckt i analysen. (Patton 2002:453). I vår studie skulle det kunna vara att ”alla fäder uttryckte att de kände sig bemötta på ett visst sätt av myndigheterna.” Ett *tema* liknar en kategori (Patton 2002:453) och skulle i vår studie kunna vara: ”orättvist bedömda”. Vi kommer i studien använda oss av såväl mönsteranalys som tematisk analys eftersom vi vill undersöka mönster *och* teman i empirin. Dessa hör, som framgår i exemplet, ihop och vi anser att innehållsanalys gjort materialet rättvisa då fädernas berättelser innehåller flera intressanta mönster och teman som i varierande grad samspelar med varandra.

Induktiv analys innebär att forskaren upptäcker mönster, teman och kategorier i sina data. Upptäckter som framkommer i data skapas genom forskarens samspel med denna. En kvalitativ innehållsanalys är oftast induktiv i början då möjliga mönster och teman skall upptäckas. När dessa mönster och teman har utformats genom induktiv analys, är oftast det senare skedet deduktivt, vilket innebär att forskaren försäkras sig om tillförlitligheten och lämpligheten hos sina upptäckter (Patton 2002:453f). En kombination mellan ett induktivt och deduktivt arbetssätt benämns analytiskt induktivt, även kallat abduktivt, arbetssätt. Här utgår forskaren ifrån empiri, det vill säga informanternas berättelser, och kombinerar den med teoretisk utgångspunkt. Denna kombination används för att kunna upptäcka mönster som sedan kan ge förståelse för materialet (Fejes & Thornberg 2009:25). Genom att se till materialet förutsättningslöst från start menar vi att vi haft ett induktivt arbetssätt vilket senare i kombination med den forskning och litteratur vi funnit på områden kunnat utveckla mer åt det deduktiva angreppssättet och därmed har vår studie en analytiskt induktiv analys.

För att förstärka redovisningen av empiri tar vi hjälp av informanternas citat. Talspråk skiljer sig från det transkriberade materialet, när vi talar påbörjar vi ofta meningar men avslutar dem sällan. Detta uppmärksammas inte i talet, dock syns det tydligt när det skrivs ner (Elvin-Nowak 2005:13). Mot bakgrund av detta är citaten inte till punkt och pricka utskrivna i talspråk utan omskrivna till ett mer läsvänligt format. Exempel: stakningar, stamningar, dialektala/språkliga ordformuleringar eller talfel är inte skrivet ordagrant. Inga citat är ändrade på något sätt som påverkar innehållet. Vi har valt att använda oss av denna typ av transkribering för att dölja informanternas identiteter ytterligare. Händelser och personliga förhållanden är även de i vissa fall fingerade, exempelvis namn på städer. Den deltagarpresentation som redovisas i 5.1.1 nedan är godkänd av samtliga informanter.

Transkriptionsnyckel:

<p><i>Kursivt</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • används när fäderna berättar något som sagts, av dem själva eller av andra. 	<p>[]</p> <ul style="list-style-type: none"> • används runt fingerade uppgifter som namn, städer, enheter och dylikt. 	<p>()</p> <ul style="list-style-type: none"> • används vid kommentarer från intervjuarna eller annan person. 	<p>(...)</p> <ul style="list-style-type: none"> • används då delar av citat utelämnats på grund av irrelevans.
<p>//</p> <ul style="list-style-type: none"> • används när informanter talar i munnen på varandra. 	<p>Fingerade namn</p> <ul style="list-style-type: none"> • används för samtliga informanter, exempel: Anders heter inte Anders i verkligheten. 	<p> ... </p> <ul style="list-style-type: none"> • används när vi inte exakt hört informantens ord. 	<p>***</p> <ul style="list-style-type: none"> • Används vid avslutning av intervjuцитat
<p>J & M</p> <ul style="list-style-type: none"> • är förkortning av Johanna & Matilda. Används när intervjuarna pratar i citaten. 	<p>" "</p> <ul style="list-style-type: none"> • används när informant hänvisar till skrivelse <i>eller</i> författare uttrycker specifika ord <i>eller</i> referat. 		

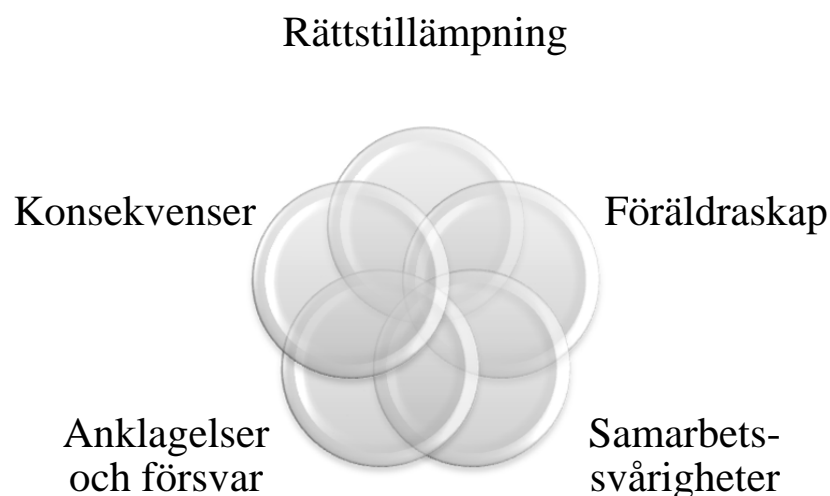
5 Analys och Resultat

I detta avsnitt presenteras vår analys av empiri utifrån fem fädernas berättelser, kopplat till teori och tidigare forskning. För att du som läsare skall förstå analysens disposition presenteras i inledningsskedet de kategorier vi genom innehållsanalys funnit.

5.1 Tillvägagångssätt

Med hjälp av innehållsanalys finner vi att fäderna speciellt behandlar några teman, dessa teman är exempelvis relationen pappa-barn, tvisten som process och känslor. Med hjälp av dessa teman kunde vi bryta ner materialet och se framträdande kategorier i samtliga informanternas berättelser. Dessa kategorier kom att utgöras av: *samarbetsvårigheter, anklagelser och försvar, föräldraskap, konsekvenser* samt *rättstillämpning*. När vi omsätter de funna kategorierna utifrån innehållsanalys finner vi att dessa kategorier inte är oberoende av varandra utan påverkar eller påverkas av varandra. Vi finner även att kategorierna har en gemensam faktor vilken framträtt ur analysen av fädernas berättelser. Denna gemensamma faktor väljer vi att kalla rättstillämpning. Figur 1 är den förklaringsmodell som visar vilka kategorier som framträtt. Under respektive rubrik i analysen redogörs för de funna kategorierna samt normer utifrån fädernas utsago. Citat och analys av dessa kombineras med stöd i litteratur och forskning. Efter kategoriindelningen följer ett avsnitt vi valt att kalla *Vi har inte en chans!* Detta avsnitt lyfter fädernas personliga känslor vilket vi anser är en viktig del av deras medverkan. Vi menar att även detta avsnitt är en viktig del för de professionella att känna till i sitt arbete med dessa klienter.

Fig. 1

5.1.1 Deltagarpresentation

I analysen kommer redogöras för fem fäders upplevelser. Dessa förstärks i vissa fall med citat. För att du som läsare skall lära känna fäderna vill vi härmed introducera dig för var och en av dem. Samtliga namn är fingerade.

- Anders Har tvistat om vårdnad i TR. Anders har umgängesrätt under övervakning. Umgänge har inte utövats med hänvisning till bristande resurser från socialtjänsten. Anders har enligt egen utsago inte träffat barnet på ca ett år.
- Björn Har varit i tvist om vårdnad, boende och umgänge i TR och HR. Björn och barnets mor har gemensam vårdnad efter ändringar i HR:s dom. Barnet bor hos föräldrarna växelvis varannan vecka.
- Carl Har tvistat om boende med mera i TR och HR. Föräldrarna har gemensam vårdnad. Umgänge sker enligt schema varannan vecka med modifikation.
- Didrik Har varit i tvist om vårdnad i TR och HR. Efter dom fick modern ensam vårdnad. Didrik har umgängesrätt torsdag till söndag varannan vecka.
- Emanuel Har tvistat om vårdnad i TR och HR. Emanuel och barnens mamma har delad vårdnad. Barnet är stadigvarande boende hos modern. Emanuel har umgängesrätt under övervakning. Umgänge har dock enligt Emanuel inte genomförts på grund av bristande resurser från socialtjänsten. Emanuel har inte träffat barnen på ca ett år.

Björn och Carl har intervjuats vid samma tillfälle. Deras citat läses därför ibland som dialog.

5.2 Samarbetssvårigheter

När vi analyserar våra informanterns berättelser om hur processen kring samarbete mellan parterna i vårdnadstvist sett ut samt hur samarbetet med socialtjänsten och rättsväsendet enligt informanterna fungerat, framträder i flera fall eniga svar. När socialtjänsten genomför samarbetssamtal enligt 5 kap. 3 § SoL uttrycker fäderna i vår studie att insatserna fokuserar mer på fädernas oförmåga än förmåga att samarbeta. Det är enligt fäderna ingen idé att försöka lösa konflikten mellan föräldrarna i detta skede då konflikten är infekterad och omöjlig att reda ut under de omständigheter tvisten innebär. Nedanstående citat ger exempel för hur våra informanter uttrycker sig om detta.

Björn: Man var ju fortfarande ganska mycket i affekt och tyckte ju inte att det gav någonting att ta ledigt, sitta där i en, en och en halv timma, och komma ut med ett ”jasså”.

Didrik: Jag behöver inte prata mer, vi är färdiga med det här i och med att jag vart så misshandlad av allt det här.

Björn menar att den tid han tar sig att lösa konflikten mellan sig och barnets mor inte får tillräckligt stöd från socialtjänstens medarbetare. Vi tolkar Björns uttalande som att syftet med samarbetsamtal är bra men att de inte fått det genomslag det var tänkt att få. Didrik uttrycker att han inte orkar samtala med barnets mamma mer, han känner sig ”misshandlad” av socialtjänsten och vill inte gräva i det ytterligare. Flera fäder vi intervjuat nämner samarbetsamtal som en del i processen men ingen av dem berättar att dessa faktiskt varit till hjälp i vårdnadskonflikten. Fäderna uttrycker att en anledning till att samarbetsamtalen inte fungerat kan vara att socialtjänsten enligt våra informanter inte är tillräckligt bestämd i att föräldrarna behöver komma överens i vårdnadsfrågan och konflikten föräldrarna emellan. Fäderna uttrycker sig uppgivet kring ämnet och de anser att lösningen genom samarbetsamtal torde vara att konkret reda ut problematiken utan att det skall behöva gå ut över barnets situation. Fäderna menar även att samarbetsamtalen tar lång tid och drar ut på processen istället för att leda till resultat vad gäller barnets boende och omsorg. Informanternas uttryckta negativa erfarenheter av samarbetsamtal kan relateras till Rejmers undersökning som visar att samarbetsamtal inte lyckas lösa svåra konflikter (Rejmer 2003:112). De professionella i Rejmers studie upplever att samarbetsamtal som resultat av domstols beslut är svåra och emellanåt omöjliga att fullfölja på grund av konfliktens djup. En majoritet av föräldrarna i Rejmers studie har svårt att se fördelar med samarbetsamtal. De har snarare upplevt samtalen som förödmjukande, diskriminerande och förnedrande (Rejmer 2003:113). Våra informanter uttrycker att de som fäder inte anses vara samarbetsvilliga av socialtjänst och rättsväsende. Detta menar de ligger dem till last i vidare utredning och bedömning från myndigheterna. Enligt våra informanter kan detta höra samman med normer kring manligt och kvinnligt.

J: Varför ska man vara så timid och tillmötesgående som pappa?

Björn: Ja men alltså annars är man inte samarbetsvillig.

Carl: Ja, och just det, här stöter vi emot så att säga väldigt mycket att, det är det här med manligt och kvinnligt så att säga.

Carl: Nu ska vi ändå tänka oss att de här människorna som sitter där och jobbar då va, dom är ju då väldigt färgade. Dels så har man ju då, inom nästan alla de här socialdistrikten så har man ju då ett kapitel av missbrukare och (J: ja, javisst) de här tunga elementen som de jobbar med och så. Och kommer det då normala människor, för så har jag upplevt det, då är man ju misstänksam. På något sätt så bär man ju med sig väldigt mycket, man bär med sig också en bild utav mannen (J&M: mm) som busen eller, allt det där va...

Informanterna beskriver hur normföreställningar enligt deras upplevelser inverkar på socialtjänstens utredning främst vad gäller samarbete. Fädernas upplevelser av myndigheternas bild av mannen som buse skapar, enligt informanterna, tillsammans med en ovilja till samarbete en negativ bild av dem. Björn berättar om ett av sina samarbetsamtal:

Björn: Det som har fastnat hårdast, i mitt minne när det gäller det här, det var ju när vi i samtal, exhustrun och jag, får frågan: *Hur skulle du vilja att situationen ser ut, efter att allt det här är utrett? Ja, sa jag, då skulle jag vilja att [barnet] bor hos mig, på heltid, men får jättegärna då träffa mamma, säg varannan helg (J&M instämmer), men att [barnet] huvudsakligen bor hos mig.* Så frågade de henne, så sa hon exakt samma sak, hon bara upprepade mina ord (J:mm). Och i rapporten så stod det då att ”pappan vill begränsa [barnets] umgänge till bara en helg var fjortonde dag” medans ”mamman vill tillåta att [barnet] träffar pappan”.

Björn upplever att socialtjänsten har en negativ bild av honom och att den bidrar till hur han blir bemött. Till följd av detta samarbetsamtal menar Björn att socialtjänstens ordval i rapporten formats av socialtjänstens redan förutbestämda upplevelse av Björn som icke-samarbetsvillig. Björn positionerar sig själv i förhållande till socialtjänstens medarbetare som samarbetsvillig. Han upplever dock att socialtjänstens bemötande positionerar honom som icke-samarbetsvillig och vi tolkar detta som att Björns konstruktion av situationen bildar en uppfattning av socialtjänsten som normpåverkad utifrån Björns kön. I vår studie är Björn inte ensam om denna upplevelse kring bemötande från socialtjänstens medarbetare. Detta upplevda bemötande går i linje med hur Jan Angner upplever socialtjänstens arbetssätt med fäder i vårdnadstvist (se Corren & NT 2009:C10). Utifrån Davies och Harré (1990) tolkar vi fädernas positionering som att de ger socialtjänsten en position påverkad av normativa förväntningar. Fäderna uttrycker i våra intervjuer att socialtjänsten i detta, eller motsvarande, fall använder sig av ordval utifrån förväntningar av en viss klientgrupp och att detta ordval färgat hur de bemötts av rättsväsendet i senare skede. Fäderna upplever socialtjänsten som misstolkande utifrån negativa förväntningar av dem trots att de själva menar att de uttrycker sig som samarbetsvilliga och goda fäder. Utifrån Davies och Harré kan socialtjänstens myndighetsutövande tolkas som grundat i omedvetna föreställningar, vilka påverkar tolkningen av den konversation som förs mellan myndighet och klient (Davies och Harré 1990:20f).

Elvin-Nowak jämför pappan som på 1950-talet kom hem som ”tillfällig” gäst på helgerna med en pappa som idag är betydligt mer närvarande i vardagen. Forskaren menar att rollfördelning inom familjen och familjens funktion är beroende av samhällets struktur och idag bygger familjestrukturen på att båda föräldrarna yrkesarbetar, även kallad tvåförsörjarmodellen enligt Forsberg

(Elvin-Nowak 2005:46f, Forsberg 2007, 2010). Detta lyfts i samtalet mellan Björn och Carl där Carl säger så här:

Carl: (...) man bär med sig, det här är liksom, vi bär ju med oss från när vi växte upp, bilden av att mannen var ju alltid ute och jobbade och mamma var hemma med barnen och sånt där (J&M instämmer) och det här är ju liksom, det här är ju något man måste ändra på, för idag är det ju väldigt mycket pappor som är hemma med sina barn eller man tar hand om sina barn på ett helt annat sätt. (J&M instämmer)

Hwang (2000) menar att varken män eller kvinnor eftersträvar jämställdhet i någon högre utsträckning då de inte vill rubba normerna som förstärker bilden av mannen som familjeförsörjare (Hwang 2000:51ff, se även Elvin-Nowak 2005:44). Genom värderingar om kvinnligt och manligt lever kulturella föreställningar kvar och inverkar på fäderns sociala situation som pappa på deltid (Berg & Johansson 1999:25f). Elvin Nowak lyfter ett liknande resonemang i sin studie (se Elvin Nowak 2005:43). Trots att fäderna i vår studie är separerade från barnets mödrar förefaller enligt fäderna socialtjänstens bild av den fungerande familjen ändå ligga till grund för hur familjestrukturer skall se ut (se även Schiratzki 2008:59f). Vi tolkar utifrån vår empiri att fäderna i vår studie upplever socialtjänstens utredningsarbete präglad av en förlegad syn på familjestrukturer. Vi ser även att detta går i linje med tidigare forskning. Vi menar därför att våra resultat tyder på att upplevelsen av myndigheternas bemötande från våra informanter i vårdnadstvist kan vara att de känner sig missgynnade till följd av upplevda könsnormer och omedvetna föreställningar från myndighetsutövares sida.

Vi tolkar fädernas uttalanden kring samarbetssvårigheter från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv där vi upplever fädernas bild vara formad av deras omgivning, medvetet eller omedvetet. Fäderna uttrycker ett missnöje kring socialtjänstens och rättens samarbete i processen, de beskriver myndighetsutövare som partiska och ovilliga att ta del av fädernas berättelser. Vi tolkar fädernas uttalanden utifrån deras engagemang i att berätta för oss hur de själva upplever bemötandet, mot bakgrund av vår studies syfte. Fädernas upplevelser kan ha inneburit en negativ personlig upplevelse, vilket vi menar kan ha gett upphov till den negativa positionering de ger socialtjänstens bemötande och bedömning. Eftersom fäderna själva positionerar sig som samarbetsvilliga upplever vi att det skapas en barriär mellan myndighet och klient utifrån klientens förväntningar. Positioneringen grundar sig i den verklighetskonstruktion fäderna skapat genom sina erfarenheter av kontakt med myndigheten. Denna upplevda verklighet är inte generell eller objektiv utan speglar individuella tolkningar av ett fenomen, i detta fall samarbetssvårigheter mellan individer och myndigheter (se Patton 2002:96).

5.3 Anklagelser och försvar

Fäderna i vår studie har en gemensam nämnare. De berättar samtliga att de blivit anklagade för att inte vara bra fäder. Utifrån detta framkom kategorin *Anklagelser och försvar* vilken vi ämnar redogöra för i detta avsnitt. Anklagelser är vanligt förekommande i vårdnadsfall och syftar ofta till att smutskasta den andra föräldern (SOU 2005:43 s. 200). Vi vill lyfta denna kategori för att medvetandegöra den bild fäderna ger av processen i vårdnadsfallet där anklagelser enligt fäderna ges stort utrymme vid såväl utredning som dom. Anklagelserna är enligt fäderna av olika karaktär, från brister i omsorg till våldsproblematik och i vissa fall även sexuella övergrepp på sina barn. Ingen av fäderna är enligt egen utsago dömd för något av dessa brott. Några fäder har dessutom enligt egen utsago varit föremål för utredning hos polisen. Förundersökning har lagts ner med hänvisning till att brott inte kunnat bevisas. Emanuel uttrycker det såhär:

Emanuel: Men det är ingen som frågar när har han blivit våldsam, från och med vilket datum förvandlades jag? (M: Nej precis.) Varför har jag ingen historik om det, om jag har temperamentsvågor? Varför har alla som hamnar i tvist helt plötsligt misshandelsproblem?

Vi tolkar Emanuels beskrivning som att detta är något han upplevt stötande och överraskande i processen. I vår empiri finner vi flera berättelser av liknande karaktär och samtalsämnet är laddat i våra intervjuer. Fäderna berättar med en ton av upprördhet hur socialtjänsten och rätten väljer att ta till sig och tolka de resonemang som i processen berör anklagelser mot dem. Till följd av en konflikt mellan Björn och barnets mamma upplever sig Björn positionerad av socialtjänsten som våldsam. Han berättar följande:

Björn: Nej, så att det där hängde med in i socialtjänsten sen, att jag då var misstänkt för (...) (Carl: Mm) Trots att det inte var så och trots att allt bara lades ner (Carl: Ja precis) Så mina första kontakter med socialtjänsten var man ju tre personer (Carl: mhm?) som skulle träffa mig eftersom jag var så våldsam (Carl: Okej) så då hade man satt mig strategiskt i rummet ifall det skulle bli bråk. (flera skrattar till) och är det någon slags bakgrund jag har dokumenterat så är det nog att jag inte är våldsam tror jag. (paus) Men det där det hängde med hela vägen

Björn menar att socialtjänstens bild av honom som våldsam grundas i den anmälan och utredning som polisen gjort i samband med ingripande. Denna bild uttrycker flera fäder i vår studie späds på av det faktum att man är man. Normer kring hur en "riktig man" skall vara är något som lyfts av Martinsson och Reimers (2008:9f). Enligt våra informanter beror denna normuppfattning på att fler män än kvinnor statistiskt sett begår brott och därav menar flera fäder att samhällssynen på män är en grundläggande faktor till att anklagelser tas som

fakta. Anders berättar att påstådda anklagelser följt med in i socialtjänstens utredningsarbete. Han upplevde att dessa anklagelser låg till grund för TR:s beslut om vårdnad, boende och umgänge. Han berättar hur det kändes:

Anders: Man var ju i chocktillstånd kan man säga

J: Ja, det förstår jag.

Anders: för det, såna saker, alltså, för mig, är helt osannolikt att man kan göra mot sitt eget barn!

Fler fäder med Anders har upplevt liknande känslor kring påståenden och dess följder. Fädernas reaktion kan ses som ett tecken på att de själva inte kan identifiera sig med påståenden om dem som dåliga fäder. De menar att myndigheterna fått en felaktig bild av dem och att de till följd av detta känner sig missuppfattade, inte minst i samband med socialtjänstens utredningsarbete och i dialogen mellan förälder och myndighet. I intervjuerna positionerar sig fäderna som goda fäder, detta i enlighet med Davies och Harrés beskrivning av reflexiv positionering. Det bemötande fäderna beskriver menar vi beror på den bild som socialtjänstens medarbetare bär med sig och överför genom interaktiv positionering. Medarbetaren påverkas av sina erfarenheter och därmed överför denna föreställning i sin dialog med klienten (Davies & Harré 1990:7) vilken i våra informanternas fall i denna situation upplevs vara grundad i fördomar från myndighetsutövaren.

Samtliga fäder i vår studie berättar att processen vid tvisten om vårdnad, boende och umgänge fokuserat på att försvara de anklagelser de mötts av i inledningsskedet vid utredning hos socialtjänsten. De uttrycker det som att deras uppgift i rätten blev att *släcka eldar*. Fäderna uttrycker att deras upplevelse av förfarandet var att de redan från början förlorat målet vad gäller tid med barnet i förhållande till modern. Liknande argument har enligt Schiratzki uttryckts i förhållandet mellan vårdnadsfrågor och genus (Schiratzki 2008:9) Historiskt har modern betraktats som mer ansvarstagande och den som bäst kan tillgodose barnets behov. Efter separation är det vanligen den förälder som haft huvudansvaret för barnen som anses bäst kunna erbjuda dem stabilitet. Det är oftast därför modern som är ensam vårdnadshavare eller boendeförälder, detta till följd av att det sedan långt tillbaka råder ojämlikhet mellan kön i föräldraskap (Schiratzki 2008:45f, 54).

När Emanuel ifrågasätter socialtjänstens utredning i fråga om övergrepp mot barnen upplever sig Emanuel avfärdad. Han uttrycker sig upprört kring hur myndigheterna har agerat vid utredningsarbetet och menar att socialtjänsten anser det vanligt med anklagelser i vårdnadstvister varför de inte utrett frågan tillfredsställande enligt klienten, i detta fall Emanuel.

Emanuel: Varför går ni inte till botten med det här? *Nä, vi är inte här för och rentvå dig, vi är här för barnens skull.*

Björn: Det var ju perfekt det här med brottsmisstankar och (...) och sen, ja hela första vändan i tingsrätten ägnade jag åt att rentvå mig (J&M: mm) så att det vart ju inte fokus på det jag egentligen var ute efter utan jag ville ju få upprättelse för jag är faktiskt en riktig människa, jag är inte den här som hon försöker att få mig att framstå som!

Björns och Emanuels upplevelser är tagna ur olika kommuners socialtjänst och domstolar och ändå påminner de om varandra. Utifrån Vårdnadskommittén kan vi se att de inte är ensamma om att ha blivit anklagade för övergrepp eller liknande (SOU:2005:43 s.199). De upplevelser våra informanter ger uttryck för, hur anklagelser gentemot dem påverkar socialtjänstens utredningsarbete, går i linje med fäderna i Baum och Irit Ereras studie. Deras informanter, som blivit anklagade för övergrepp på sina barn, menar att när de en gång blivit anklagade finns det inte en chans för dem att bli rentvådda. Detta tror de beror på att de professionella är partiska och tror på mammans påståenden (Baum & Irit Erera 2009:74f). Fäderna talar om en extrem känsla av maktlöshet gentemot mamman till barnen (Baum & Irit Erera 2009:70) och denna maktlöshet upplever vi även hos våra informanter där de positionerar mödrarna som offensiva och drivande i processen. Själva positionerar de sig i försvarsställning utifrån en känsla av att vara oskyldigt anklagade.

Mot bakgrund av att samtliga informanter i vår studie uttryckt sig starkt kring denna kategori vill vi lyfta det socialkonstruktivistiska perspektivet av fädernas utsago. Vi menar att samtliga fäder uttrycker sig utifrån sin individuella verklighet om hur de upplever att socialsekreterare och rättsväsende har en bild av mannen som våldsam eller oförmögen att utöva ett sunt föräldraskap till sina barn. De intervjuade lyfter moderns påverkan i förfarandet som stor men ingen av dem talar om hur de själva kan ha påverkat situationen och utredningsarbetet. Vi tolkar detta som att fädernas bild av samhällets grundantaganden om kvinnan som norm i föräldraskapet (se till exempel Eriksson 2007:173, Kyle 2000:182ff, Hwang 2000:51ff, Berg och Johansson 1999:25f) kategoriserar männen i ett enligt dem uttryckt underläge (se även Baum och Irit Erera 2009:70). Myndighetsutövningen upplevs av fäderna som att de redan från start placerats i ett negativt fack. Anledningen till att detta synsätt hos fäderna är framträdande i vår undersökning menar vi är att deras bild av verkligheten motsvarar den verklighet de konstruerat (Patton 2002:96f). I vissa fall framstår det som en självuppfyllande profetia där fäderna förväntat sig bli negativt bemötta från myndigheterna och i efterhand beskriver det just så. I andra fall upplever vi fäderna beskriva sig själva överraskade av utfallet då deras bild av processen enligt dem vuxit fram under vårdnadstvisterna då de gått in i ärendet oförberedda och utan förväntningar. Vi menar att fäderna genom sin bild av verkligheten

konstruerar sina berättelser utifrån vad de tror förväntas av oss som forskare eller intervjuare och vår uppgift att söka se deras förklaringar på fenomenet syftar inte till att ge en korrekt bild av verkligheten utan till informanternas upplevelser av fenomenet (Patton 2002:98).

5.4 Föräldraskap

Under denna rubrik vill vi belysa relationen mellan pappa-barn och mamma-barn utifrån fädernas berättelser. Vi ser i vår empiri att männens bild av föräldraskap ligger till grund för deras uppfattningar om socialtjänstens och rättens bemötande och bedömning.

Didrik, Anders och Carl beskriver hur deras barn tillsammans med mamman lever i en *bubbla*. De är överens om uppfattningen kring hur socialtjänsten, och i Anders fall även rätten, nonchalerar relationen mamma-barn, som fäderna upplever som osund eftersom den är för intim och manipulerande från moderns sida.

Björn: Jag levde ju ett liv efter det att [barnet] var född så flyttade ju hon och [barnet] in i samma rum, och där låste de in sig...

Carl: en sån där bubbla (kugar händerna till en boll)

Björn: Jaa. Så det var ganska många dagar när jag kom hem från jobbet och jag inte träffade nån av dem över huvud taget, då var de inlåsta..

Carl: Hon vill styra och ställa hela det här scenariot där hon kan sitta och leka med sina pjäser (M: mm) och [barnet] ingår då som en liten spelpjäs där. Och helst vill de två då bara leva i den här lilla bubblan, det finns de två bara, där.

M: Men, det här är ingenting som socialtjänsten reagerar på?

Björn: *Nej, men hon behöver ju [barnet], hon mår ju inte bra om hon inte får göra så...*

Anders: De är i en bubbla (...) de träffar väldigt väldigt lite folk, om några alls, och är hemma i lägenheten och sådär (J: mm) hon behöver [barnet]. (...) så fram till dess [dom föll] så under hösten där då så var det mellan 70-80 procent frånvaro som [barnet] hade då och ändå så reagerade inte rätten speciellt mycket på det.

Att fäderna väljer att uttrycka mamma-barnrelationen som en *bubbla* tolkar vi som ett uttryck av en miljö och en relation mellan modern och barnet som fadern inte kan omsätta i sin egen relation till barnet. Fäderna menar denna relation vara osund då den tar för mycket energi från barnets egen utveckling och snarare fyller moderns behov av barnets närhet än barnets behov av modern. När vi samtalar med fäderna kring begreppet *bubblan* uttrycker de en uppgivenhet över att socialtjänsten inte ser denna relationsform. Flera fäder menar att

socialtjänsten inte ser den alls, andra menar att de inte ser den som något avvikande. Mot bakgrund av detta vill vi lyfta fädernas sätt att tala om barnets behov i samband med denna relationsbeskrivning. Våra informanter beskriver sin egen relation till barnen som robust manlig i likhet med Hwangs (2000) uttryck ”pappastil”. Informanterna menar att barnen belönas utifrån prestation och att regler är till för att följas. Samtliga fäder i vår studie positionerar sig själva som kärleksfulla fäder och de berättar att omgivningen uppfattar dem på samma sätt. Även dessa aspekter kan ses ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv där fädernas syn på föräldraskap är grundat i deras föreställningar om hur relationer skall se ut. Dessa föreställningar är, i enlighet med Patton, enligt vår upplevelse delvis kulturellt bundna (Patton 2002:96,98) men ger även uttryck för att samtliga informanter i vår studie påvisar en gemensam bild av föräldraskapet och barnets behov.

Fäderna uttrycker att mödrarna använder sig av strategier för att färga bilden av föräldraskapet gentemot myndigheterna och rättsväsendet som ett sätt att framställa dem som olämpliga föräldrar. Detta lyfts även av Vårnadskommittén mot bakgrund av anklagelser om övergrepp (se SOU 2005:43 s.200f).

Carl: Då ville jag att [barnet] skulle bo halvtid. Att [barnet] var hos pappa halvtid, för jag höll ju på att gå sönder (...) men så sa jag det, *men, jag vill ha [barnet] halvtid* (J&M:mm) *Nej, men det går inte, nej nej, visst men det går inte, [barnet] mår så dåligt utav att vara hos dig..* Sådär va.

Anders: Om man ser [barnet], de tillfällen när vi träffats sist, det har fungerat jättebra även fast man kanske inte har träffats på ett tag, haft jätteroligt och sen så påstår ändå mamman när [mitt barn] kommer hem att [barnet] är helt förkrossad och apatisk och inte rör sig på flera timmar eller sitter och skriker eller sitter och gömmer sig. Kommer med massor av historier och säger saker som inte ens har inträffat under tiden som vi har träffats.

Björn: Jag hade ju nya vittnen som kunde beskriva betydligt mer av mammans karaktär (M: mm) och som också kunde beskriva [barnets] tillvaro hos oss, hos mig. Där det faktiskt inte var så hemskt. (J&M: nej) Samlade ju också dokumentation, videofilm, fotografier, eftersom [barnet] *var apatisk*, hade jag ju fått höra, eller fick ju rätten..

J: Från mammans sida?

Björn: Ja. [Barnet] *ville ju aldrig göra någonting*, [barnet] *är ju helt apatisk*, och så hur mycket actionbilder som helst (ler) med sport och spel och just det här, fulla farten!

Fäderna i vår studie positionerar sig själva som vuxna ansvarstagande som skiljer på relationen mellan föräldrarna och relationen till barnet. De beskriver

sig skydda barnet från konflikten mellan föräldrarna och uttrycker att ”skitsnack” om den andra föräldern inte förekommer i närhet av barnet. Däremot positionerar våra informanter modern som beroende av barnet för att framföra sin negativa bild av pappan inför myndigheterna och domstolen, men även för att ge en negativ bild av pappan inför barnet.

Björn: Jag kan höra, när jag ringer dagen efter vi har bytt:

- *Hej pappa!*

- *Hur mår du?*

- *Jag mår jättebra, eller nej förresten, jag mår inte så bra.. Jag har sådana fruktansvärda smärtor(...). Det är mammans ord...*

Carl: (instämmer med Björn)

Emanuel: Så säger han: *pappa gillar inte fotboll och katter. Pappa brukar trampa katten på svansen och så.* Inom parentes står i rapporten: ”[barnet] har inte sett det här själv men mamma har berättat det för [barnet].”

Informanternas svar på huruvida de anser föräldraskapet utgöra en sund relation mellan förälder och barn är laddade. Flera informanter talar med en känslomässig ton kring hur de upplever frånvaron och moderns påverkan på barnet leda till att fäderna hindras från att utöva sitt föräldraskap. Det stöd fäderna kan få, genom socialtjänstens arbete menar Hyvönen i vissa fall vara avgörande för att möjliggöra ett aktivt faderskapande (Hyvönen 2000:116). Vi tolkar detta som att fädernas behov av att utveckla sin föräldraroll enligt dem själva behöver uppmärksammas av myndigheter för att kunna utövas tillfredsställande.

Vad gäller föräldraskap anser sig Forsbergs informanter vara goda engagerade fäder till sina barn. Ett engagerat faderskap innebär för Forsbergs informanter att de deltar i omvårdnaden om sina barn och får tid tillsammans med dem i vardagen (Forsberg 2007:123). Den nära relationen mellan en förälder och dess barn utgör en del av ett normativt ideal (Forsberg 2010:83). Våra informanter uttrycker ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv att de normativa förväntningar de har på föräldraskap inte uppfylls enligt deras uppfattning om vad föräldraskapet innebär. Fäderna i vår studie konstruerar det goda föräldraskapet som barncentrerat. Fäderna anser att ett gott föräldraskap skall sätta barnet i fokus och föräldern skall tänka på barnets bästa, inte sitt eget. Enligt mödrarna i Erikssons studie anses ett gott föräldraskap vara endera könsneutralt, endera könskomplementärt till moderskapet (Eriksson 2007:169,173). När Eriksson talar om det könskomplementära föräldraskapet tolkar vi våra informanternas utsago som placerade i denna kategori eftersom de upplever att modern till barnet har huvudansvaret för omsorgen om barnet. När våra informanter talar

om barnens mödrar positionerar de sig själva i underläge gentemot mödrarna. Fäderna positionerar mödrarna i en dominant position där relationen mellan far och barn regleras av modern. Fäderna i vår studie upplever sig även bli positionerade i underläge gentemot myndigheterna. I synnerhet är det socialtjänsten som informanterna upplever positionerar dem som "den andra" föräldern, den som inte har huvudansvaret för barnen. Fäderna positionerar socialtjänsten och rättsväsendet i en maktposition. Denna positionering tror fäderna själva är omedveten från myndigheternas sida, vilket stärks av Davies och Harré som skriver att positionering i en konversation inte behöver vara avsiktlig eller medveten (Davies & Harré 1990:7). Våra informanter tror att det beror på myndighetsutövarnas normativa föreställningar om moderskap och faderskap.

Individens konstruktion av föräldraskap grundar sig i personliga erfarenheter och vi tolkar våra informanters sociala konstruktion som mindre privilegierad ur ett könsperspektiv (Patton 2002:98). Samtalen påverkas av erfarenheter från tidigare konversationer vilka skapar de kulturella och individuella föreställningar som samtalsdeltagarna förhåller sig till. Det innebär att samtalsdeltagarna har normativa förväntningar på samtalet. En individs förväntningar på en viss grupp människor påverkar hur den personen förstår konversationen (Davies & Harré 1990:2, 20f). Hur andra personer ser på oss påverkar vår personliga och sociala identitet (Goffman 1990:129). När vi ser till våra informanter som grupp upplever vi att eftersom fäderna inte är ensamma i sin situation identifierar de sig med varandra och det skapas en ambivalens i att de såväl vill leva upp till samhällets normer som till gruppens egen kultur (Goffman 1990:131).

5.5 Konsekvenser

Under denna rubrik avser vi lyfta den kategori vi gett samlingsnamnet *Konsekvenser*. I vårt empiriska underlag finner vi flera fädernas upplevelser som konfliktfyllda då de i olika grad beskriver sig själva som utsatta av processen. Detta lyfter fäderna som konsekvenser av såväl myndigheternas agerande som den individuella påverkan det inneburit att vara i vårdnadstvist.

Anders: De säger att de kan ju inte göra nånting, de sätter inga krav på mamman att *du ska följa den här domen* eller (J: mm) nånting så, utan de hänvisar ofta till polis och TR sådär.. (J: mm) eh, och TR försöker skjuta över allt på soc, så det händer ingenting någonstans känns det som. Och mamman har ju hela tiden gått emot (...) mamman har hela tiden bara skitit i dem och ändå inte fått några påföljder (J: nej) Så att, ja, hon får inget minus så att säga, i statistiken eller i kommande förhandlingar så blir det inget minus för henne utan hon kan bara fortsätta.

Björn: // det blir ju ingen konsekvens.

Carl: // de här mammorna behöver ju aldrig stå för sina konsekvenser.

Carl: rätten har en jättestor och viktig funktion i det här (J: ja) att va så påläst och så erfaren att man då kan liksom skilja på ...

J: det som är sant och det som faktiskt inte är sant //

Carl: // ja, eller i alla fall gå in och ifrågasätta så pass att det får konsekvenser.

En pappa i vår studie lyfter vite som förslag på hur, i hans fall, moderns samarbetsvilja kan avhjälpas. Han uttrycker att vite i domstolsbeslut kan påverka en förälder positivt att följa domen och därmed inte påverka relationen negativt mellan en förälder och barnet.

Anders: Vad jag tror så behöver hon en, det behövs en, om ens det hjälper men, en dom som hjälper mig och [barnet] att träffas (J: mm) som kanske är vite på det så att säga (J: mm) så att hon får betala pengar också om det inte händer någonting.

Informanterna positionerar sig som ojämnt behandlade i relation till mödrarna i vårdnadstvisterna. De menar att de inte skulle kunna agera på samma sätt som de beskriver att mödrarna gör, utan att det skulle få påföljder. Informanterna positionerar socialtjänsten och rättsväsendet som ovilliga att se problematiken då de upplever att dessa utgår från mammans agerande. Detta tolkar vi i linje med Svanberg, att normer kan påverka beteende (Svanberg 2008:31) och våra informanternas berättelser upplever vi vara starkt präglade av normer och förväntningar på såväl mödrar som fäder. Vi tolkar fädernas syn på myndigheternas agerande som en upplevd effekt av rättstillämpningen där normers påverkan av manligt och kvinnligt av informanterna upplevs göra skillnad på bemötandet av dem som män. Fäderna i vår studie uttrycker att en pappa som inte är samarbetsvillig positioneras som "besvärlig" och bemöts därefter, medan mammans icke samarbetsvilliga beteende inte ifrågasätts. Fäderna i vår studie pratar bland annat om en upplevd språkbarriär mellan kvinnor och män. Fäderna uttrycker att socialtjänstens medarbetare talar ett *kvinnligt språk* vilket gör det lättare för mammorna att nå fram med sin kommunikation. Detta skapar enligt våra informanter en konsekvens där dialog mellan myndighet och manlig klient inte fungerar.

Några fäder lyfter en konsekvens av samarbetssvårigheter när mamman vid umgängestillfällen inte dyker upp eller inte vill lämna ifrån sig barnet och de menar att mammans samarbetssvårigheter inte leder till några konsekvenser för hennes trovärdighet i domstol, men de tror att motsvarande agerande skulle få konsekvenser ifall en far inte följde en dom enligt överenskommelse. I Rejmers

studie lyfts föräldrars åsikter kring avgörande i domstol. Föräldrarna anser att den största nackdelen med ett avgörande i domstol är de fall då domen inte får någon praktisk relevans för att en av föräldrarna vägrar respektera den (Rejmer 2003:109). Det är främst mödrar som riskerar att tolkas som umgängessaboterare då det oftast är de som har enskild vårdnad eller är boendeföräldrar medan fäderna vanligen är umgängesföräldrar. I regeringens proposition (Prop. 1997/98:7, 61) står det att det finns ”skäl att inta en sträng hållning” till umgängessabotage (Eriksson 2007:69). Vi tolkar fädernas uppfattning av myndigheternas beslut att inte korrigera umgängessabotage som en upplevelse av nonchalans mot dem. Flera informanter lyfter sin egen position som utsatt och de uttrycker att de måste finna sig i denna situation utifrån den kontext de positionerar socialtjänstens och rättväsendets medarbetare i. I denna kontext uppfattar vi att informanterna lyfter normbilden av det goda föräldraskapet som ett underläge för dem. Gentemot socialtjänsten känner fäderna inte det förtroende som krävs eftersom de redan från början upplever sig stämplade av anklagelser och normföreställningar. Carl berättar att han inte längre kan säga vad han vill eftersom det kan komma att följa honom och få konsekvenser i framtiden.

Carl: Jag kan inte sitta här och säga allt det jag tycker och tänker, för det kommer läggas mig till last i en framtida..

Den sista konsekvens vi kan urskilja i vår analys är den ekonomiska eftersom fäderna i samtliga fall är svarande och driver en enligt dem defensiv process där de enligt egen utsago till största delen har fått försvara sig mot anklaganden. En pappa berättar att han snart, efter flera års avbetalning, har betalat de avgifter han fick i skuld efter förhandlingarna. Utebliven arbetstid är också en faktor som lyfts inom ekonomisk påverkan. Fäderna beskriver att det rättsskydd de fått är knapphändigt i jämförelse med vilka avgifter det innebär att ha advokat.

Anders: det känns inte som man kan göra nånting heller... och ändå så är det ju sexsiffriga belopp man betalar till advokat så det..

Björn: Jag fick ju betala alla advokaträkningar och allting, men samhället stod ju för alla hennes kostnader fast hon drev en offensiv process hela vägen, jag försvarade mig ju bara hela tiden.

Carl: Nej, men då måste man ju ta sig tid, och det tas ju från, från arbetstiden (Skrattar till sarkastiskt)

I Schiratzkis studie lyfts ett motsatsförhållande till vad våra informanter uttrycker. Schiratzki menar att fädernas ekonomi generellt sett är bättre än mödrars efter en separation eftersom mäns inkomst i större utsträckning är högre än

kvinnors (Schiratzki 2008:59,60). Vi ser i våra informanternas berättelser en konsekvens av att barnbidraget i högre utsträckning betalas ut till modern, vilket även konstateras i Baum och Irit Ereras studie (Baum & Irit Erera 2009:69). Ett par fäder i vår studie berättar om hur övertidsarbete har varit enda sättet att klara ekonomin under den tid barnen inte är boende hos dem, detta resulterar i trötthet och utmattningsvilka i sin tur riskerar gå ut över att umgänget från pappornas sida inte kan utövas på det sätt de önskar. Fäderna positionerar sig i en uppoffrande föräldraroll där de gör allt för att få ekonomin att gå ihop samtidigt som de försöker vara bra fäder till sina barn.

5.6 Rättstillämpning

I fädernas berättelser lyfts socialtjänstens utredning som en grundläggande orsak till utfallet i domstol eftersom socialtjänstens utlåtande är en del av domstolens beslutsunderlag. Detta bekräftas även av Schlytter, det vill säga att socialtjänstens rättsliga förhållande påverkas av praxis och kräver utredning av annan karaktär än den rent juridiska (Schlytter 1999:64f). Traditionellt sett anses rättens uppgift vara att producera beslut i domstol, Schlytter menar dock att rätten påverkas av socialtjänstens utredningsarbete och därmed utgör socialtjänsten en del i ledet som kunskapskälla (Schlytter 1999:66f). Flera av fäderna i vår studie anser familjerättens utredning vara *snål*.

Emanuel: Nej, den var.. framför allt de på [umgängesstöd] tyckte jag var väldigt försiktiga med vad de skrev, de skrev inte hela sanningen.

Anders: De har inte har inte kommit hem och tittat såhär är det, såhär bor du och så.. Ehm, det enda det var de här som skulle komma och göra de här hembesöken från socialtjänsten och då var det två äldre damer som, det var på mitt initiativ när det inte blev av ett sånt här hembesök (J: mm) så bad jag dem ändå komma hem och prata liksom och så (J: mm) Då bodde vi inte här, men det var ju inget - ingen koll på vem jag är liksom så eller hur man bor utan det enda de har gjort är väl att fråga liksom, men ingen övergripande koll har de gjort.. inte..

Fäderna positionerar sig som nonchalant bemötta av myndigheterna och vi tolkar detta som att de anser utredningsarbetet vara otillräckligt. Detta i förhållande till hur de anser att utredning borde utföras. Anders berättar att familjerätten inte varit på hembesök och granskat hans hemförhållanden. Ett par fäder i vår studie beskriver att socialtjänsten träffar barnen utan deras samtycke. Detta gör att fäderna inte tycker sig ha insyn i processen. Vi tolkar fädernas positionering av socialtjänsten som makthavare och upplever att klienten i relation till socialtjänsten känner sig maktlös till följd av ett upplevt ointresse från myndigheten att utreda utifrån fädernas förväntningar. I dialogen mellan

klient och myndighetsutövare positionerar våra informanter sig själva som oviktiga.

Didrik: Den vårdnadsutredningen som den här karringen, ursäkta att jag säger det men, gjorde, jag kan säga det, man kunde lika gärna tagit hagamannen eller nån annan snubbe och liksom satt in istället för så illa var det.

J: Hon lyssnade inte?

Didrik: Nej nej. Nej nej nej, jag var ju bara ett svin, jag var ju bara misshandlare liksom och hon sa faktiskt *jag förstår inte hur* (när) *man har misshandlat och våldtagit hur fan ni ens kan försöka och få träffa era barn*. Och jag bara *Vad fan säger du?*

Anders: och det är ju det som var så enkelt för just familjerätt eller BUP eller socialen att gå igång på och säga att *påstår mamman en sån här sak så är det säkert sant*. Och det är ju det man fick i ansiktet direkt så, att man märker när man samtalar med soc till exempel att de frågar på så konstiga sätt, som att man redan är dömd. Mamman påstår det här och sen så, ja, de ställer så konstiga frågor.. det är svårt att förklara..

Fäderna menar att socialtjänsten på grund av bristande resurser uppvisar ett ointresse att ta reda på vad som faktiskt är sant. Baum och Irit Erera (2009) lyfter rättsväsendet som partiskt och diskriminerande. Informanter i deras studie uttrycker en åsikt om att mamman gynnas av systemet. Några fäder påstår att rättsväsendets partiskhet mot pappan förstör pappa-barn relationen och står i kontrast mot barnets bästa (Baum & Irit Erera 2009:72ff). Vi tolkar klientens upplevda effekt av rättssystemets agerande utifrån Svanbergs empiriska rättsteori. Genom att se till informanternas subjektiva bild av hur processen sett ut kan vi lyfta dessa upplevelser och redogöra för fädernas argument (Svanberg 2008:29). Vi menar att fädernas bild återges på ett sätt vilket för dem är en kortfattad beskrivning av hur de själva upplevt förfarandet. Vi kan dock inte skilja på vad som är sant eller inte utan måste i enighet med Svanberg använda oss av vårt sunda förnuft i vår tolkning (Svanberg 2008:29). Vi upplever att fädernas beskrivning utgår från deras sociala konstruktioner och att de ger oss den bild de vill att vi skall se (Patton 2002:96) Vi upplever dock att våra informanternas uttalanden i flera fall går i linje med tidigare forskning och medias uppmärksammande.

Flera fäder berättar hur de inför förhandlingarna uppmanats av sina advokater att *hålla en låg profil*. De menar att advokaterna råder fäderna att inte försöka ge igen eller försvara sig för mycket, eftersom socialtjänsten redan gjort sin utredning och det är vad domstolen har som underlag, oavsett vad de anför i rättegången.

Carl: och då hette det hela tiden att pappan skulle hålla så låg profil i hela den här rättegången.

Björn: Ja.

Carl: Vi ska inte stöta så mycket, vi ska inte, istället för att då det här är lögn, och då hade hon då hittat en själsfrände, en riktig skjutjärnsadvokat [advokatens namn] som är liksom berömd för lögn det är skit samma, det är bara att mata in bara (J: mm) och de fick tillträde till att säga massa smutsiga saker

Björn: Pratar vi i Tingsrätten nu?

Carl: Ja.

Björn: För där får man tydligen säga precis vad som helst.

Fäderna berättar i intervjuerna om en upplevelse av att mammorna och deras advokater fått större utrymme att yttra sig i domstol. Informanterna menar att domstolen lyssnat in vad samtliga parter berättat men att mamman fått större utrymme, som de uttrycker, att *kasta skit* på pappan. Mödrarna positioneras här av fäderna som angripande, medan fäderna positionerar sig själva som tillbakadragna och tillmötesgående i domstolsförhandlingen. Fäderna uppger att deras tillbakadragna och tillmötesgående position är den position de tilldelats av sina advokater.

Föräldrarna i Rejmers (2003) studie uppgav, i likhet med våra informanter, att de hade svårt att se några fördelar med domstolsprocessen då den fick dem att känna sig utelämnade och överkörda. Flera av fäderna i vår studie lyfter dessutom domstolens agg mot att leda förhandling om vårdnad, boende och umgänge i denna instans. De uttrycker i likhet med Emanuel att de upplever en ovilja från rättsväsendet, en nedlåtande ton i att behöva *sitta och lyssna på deras skit*, när föräldrarna hade kunnat lösa tvisten utanför rättens väggar. Flera informanter nämner även domarens roll som avgörande i domstolsprocessen.

Carl: det hänger jättemycket på domaren

Björn: mm

J: okej?

Carl: Han var så Jävla Förbannad över att vi var där! *Vad Fan gör ni här?! Ungefär.. Ja, sade jag, men alltså, det går inte att komma någon vart, det går inte att komma överens om någonting.*

Emanuel: Kommer ni hit och tjafsar så placerar vi era barn i familjehem. Lös det själva. Eller sitt här och kom med ett förslag om en timme. Kommer ni inte in med det ja då tar vi beslutet. Ungefär som ryssarna gjorde under kalla kriget. Det är sånt som behövs! Inte hålla på med daltande.

Schiratzki kommer i sin studie fram till att domarens kön inte har någon påverkan på domslut (Schiratzki 2008:135) däremot menar fäderna i vår studie att domarens auktoritet har stor påverkan. Informanterna positionerar domaren som makthavare och huvudperson i processen. I relation till domaren positionerar sig fäderna som tillitsfulla gentemot domarens kunskap och erfarenhet. Samtliga informanter är överens med domstolens åsikt om att tvisten inte skall behöva lösas i domstol. Fäderna önskar att de kunnat lösa frågan om barnets bästa och behov utanför rättsväsendet. Samtliga fäder har förslag på hur detta skulle kunna gå till och bland annat nämner ett par föräldrar oberoende av varandra att de önskar att familjerätten hade högre *status* och därmed var den instans där dessa beslut får tas. De menar att familjerätten i så fall skulle kunna låta föräldrarna sitta ner och diskutera tills de är överens.

Fädernas erfarenheter av socialtjänstens och rättsens arbete, i detta fall främst den dialog som uppstått mellan fäderna och myndigheterna bidrar enligt Davies och Harré (1990) till fädernas personliga och kulturella föreställningar. Normativa förväntningar hos dem som deltar i ett samtal, i detta exempel stereotyperna socialarbetare och klient – där socialarbetaren besitter en maktposition och klienten är i underläge, påverkar konversationen. Beroende på vilken av dessa stereotyper som förhåller sig till denna dialog förekommer olika förväntningar på samtalet (Davies & Harré 1990:10, 20f). Vi tolkar våra informanternas positionering i dialogen med främst socialtjänsten som ett underläge utifrån deras beskrivningar. Informanternas subjektiva bild av hur socialtjänsten agerat i deras enskilda fall menar vi återberättas i en kontext. Vi kan inte svara för att fädernas beskrivningar är objektiva utan att de berättas i den uppfattning de själva bildat under processens gång, eller i samband med att de engagerat sig i frågor om ämnet och därmed bildat sig uppfattningar om hur socialtjänsten agerar i såväl deras eget som i andra mäns fall. Detta tolkningsutrymme menar vi ligger till grund i socialkonstruktivismen med avsikt att lyfta fädernas subjektiva skildringar av ett fenomen (Patton 2002:98).

5.7 Vi har inte en chans!

Under följande avsnitt vill vi med hjälp av våra informanternas citat och vår tolkning av dessa lyfta den genomgående uppgivenhet och frustration fäderna uttrycker kring resultatet av socialtjänstens och rättsens bemötande och bedömning av dem och situationen vid vårdnadstvist. Samtliga fäder positionerar sitt utgångsläge som i underläge gentemot mödrarna. Detta utgångsläge, *underläge*, uttrycker fäderna tillsammans med socialtjänstens och rättsens agerande och redan normbundna synsätt försvårar deras möjligheter att *ha en chans* att få vara lika mycket pappor som mammorna enligt fäderna får vara mammor. Vi tolkar dessa uttryck som att fäderna själva placerar sig i detta underläge, de positionerar sig i enlighet med Davies och Harrés teorier om

positionering (se Davies & Harré 1990). Vi tolkar anledningen till denna positionering vara den normbild fäderna bär med sig samt upplever i kontakten med socialtjänst och rättsväsende. Samtliga informanter uttrycker en hopplöshet och en känsla av förlust, de kapitulerar hellre än att fortsätta kämpa när förutsättningarna ändå enligt dem går dem emot.

Några fäder i vår undersökning berättar att de nöjt sig med rättsens utfall, medan några fäder fortfarande befinner sig i processen och överklagar till följd av domslut. Våra informanter uttrycker ett hopp om att bli rentvådda från de anklagelser och upplevda förväntningar på dem vilka de anser vara felaktiga enligt deras egen bild av dem som fäder. Fäderna upplever socialtjänst och rättsväsende positionera dem som otillräckliga föräldrar. Fäderna skapar utifrån denna upplevda positionering av dem en position av sig själva som utsatta. Denna bild är den de förmedlar till oss.

Anders: I rätten känns det som att man kan skrapa en triss lika gärna.. Det är ett lotteri. (...) första domen jag fick av den domaren hade han missförstått sina egna anteckningar så han hade satt en fel dom så att säga, mot vad jag och min advokat klart och tydligt uppfattade.

Didrik: Då vart det torsdag till söndag. Vart det, och jag bara kände faan (...) det kommer bli som med mitt andra barn, det blir inte den här pappa-barn känslan.

Carl: Man är rättslös som pappa kändes det som! (J&M:mm) Jag upplevde mig själv som rättslös, jag hade liksom ingen talan.

Fäderna uttrycker en frustration över socialtjänstens och rättsväsendets agerande i tvisten om barnets bästa. Fäderna upplever sig inte ha en chans att få den tid med barnen de önskar att de fick. De uttrycker samtliga att de ser till barnets bästa, de ser till *rättvisa*, men de uttrycker inte att det finns någon rättvisa. Fädernas nuvarande situation ser olika ut, någon har inte fått träffa barnet/barnen på lång tid, andra får träffa barnet/barnen med jämna mellanrum, någon väntar på att få träffa barnet/barnen under ordnade former men ingen av de fäder vi intervjuade uttryckte jämna odds gentemot mammans tid med barnet vid genomförandet av vår studie.

Anders: chanser vet jag inte.. min advokat sa från början, eller inför den senaste TR-förhandlingen.. (...) Och då frågade jag hur stora chanser jag har? Och han sa *att jag skulle få ensam vårdnad, det är väl kanske 10 procent.* (...) *Att det skulle vara fortsatt gemensam vårdnad.. 20-30 procent kanske..* Men chansen är ändå den att om det kommer till HR är procenten ännu mindre skulle jag säga.

Björn: *Du är karl -1000 minuspoäng (...) Det kommer gå till hennes fördel i alla fall, men okej, du får snacka. (alla instämmer) ungefär så.. Så har du tur kan du komma up på noll, om du sköter dig riktigt jäkla bra.*
Han ska ju inte ha någon chans i det här i alla fall, känns det som man har bestämt . Passar man inte in i rollen där så försöker de liksom vrida det så att man skall passa in där i alla fall, känns det som.

Emanuel: Om man kollar alla beslut som finns i landet så har jag högst 4 procent chans att få fairplay, win-win på detta. Så jag vet mitt utgångsläge är så gott som noll.

Anders: Mina chanser är inte stora... Ja, alltså jag hoppas ju. (...) Och (paus) man har ju gråtit sig till sömns många nätter och det har vart många nätter man inte sovit och så.. (...) man blir nästan lite kall, lite känslökall, att man (paus) man vill inte kännas vid vad man egentligen känner tycker och tänker om en såhär hemsk sak egentligen så (paus) (...) men man måste kunna leva samtidigt också och försöka må bra, vara stark, inte bara för sin egen skull men för [barnets] skull (...) Man skulle lika gärna kunna sitta varje dag och gräva ner sig och sitta och läsa gamla dokument, aktuella fall, nya dokument och så hela tiden.. men man måste alltså, gör man det så, man blir så låst och fast av det tror jag, man tänker inte på något annat, man kan inte jobba och man kan inte leva då.. så man måste försöka på något sätt kunna samtidigt leva vidare så att säga under tiden och sen får man hoppas på det bästa och göra så gott man kan. Och jag har ju frågat min advokat hela tiden, *vad kan jag, finns det något jag kan göra?* Just nu finns inte så mycket mer att göra (J. nej..) och det är det också som känns hopplöst, för skulle jag kunna göra någonting så skulle jag självklart göra det. (...) Man får försöka vara stark, men ändå kommer det dagar man kan bli helt förstörd. Men man får försöka vara stark och leva vidare och kämpa för att en dag så kommer det att ordna sig. Även om man tvivlar väldigt starkt så måste man ju leva på hoppet och.. Alltså, det som inte dödar en gör en starkare...

Hoppet om en framtida lyckad pappa-barnrelation utifrån socialtjänstens utredningar och rättsens bedömning är enligt fäderna i vår studie lågt. Flera av papporna berättar om sin kamp som smutsig och hård, ekonomiskt och inte minst relationsmässigt. Eftersom konsekvenserna enligt fäderna beror på en samhällssyn och ett system som värnar om mammorna så upplever sig fäderna inte ha en chans. Känslan av maktlöshet kan jämföras med fäderna i Baum och Irit Ereras studie som beskriver en ”överväldigande känsla av förtvivlan”. De upplever att de förlorat sina barn och att de fråntagits sina rättigheter till barnen (Baum & Irit Erera 2009:67f). Fäderna i vår studie uttrycker att de förlorar mer än halva tiden av sitt barns uppväxt. Vi tolkar det som att de själva inte kan påverka myndigheternas agerande trots att de påvisar motsatser i förhållande till exempelvis anklagelser för att ge en rättvis bild av dem som fäder.

Emanuel: Jag kan inte påverka någonting, bollen är inte hos mig för jag har ingen boll. Det enda jag kämpar för är att få ha delad vårdnad. (M: Ja.) Men säger dom att..[vid nästa förhandling] nej that's it, hon får ensam vårdnad, då okej, jag kommer inte göra nåt väsen av det. (M: Nej) Jag vet inte i nuläget vad det betyder, men jag antar det betyder att jag inte får kontakta barnen då. Och då kommer jag och.. släppa det. Då har samhället bestämt.

Didrik: Alltså innan jag, jag kämpade ju väldigt för det här. Men till sluta av med så sa hon [socialsekreterare som stöttat Didrik i processen] (...) *du kommer bara stänga dig blodig hela tiden, du knäcker bara dig själv, du mår bara sämre*. En kväll jag satt själv jag liksom verkligen kände, det är skit alltihopa, jag kände nej, jag ska lyssna på vad hon sa, jag släpper det här nu. Jag skickade in, jag godkände domen, det är kört. Sen dess har inte jag sagt nåt.

6 Diskussion

6.1 Analysdiskussion

Utifrån kategorierna: *samarbetssvårigheter, anklagelser och försvar, föräldraskap, konsekvenser och rättstillämpning*, vilka behandlats i studien, uttrycker våra informanter sina åsikter om hur de anser socialtjänsten och rättsväsendet ha agerat vid utredningsarbete och domstolsmål om vårdnad, boende och umgänge. resultat.

Enligt vår analys positionerar sig våra informanter i underläge i relation till socialtjänst och rättsväsende. De upplever sig även bli positionerade i underläge av dessa instanser. Denna positionering uttrycker de beror på socialtjänstens och rättsväsendets omedvetna normativa föreställningar kring föräldraskap; moderskap och faderskap, manligt och kvinnligt. Fäderna upplever sig tilldömas vårdnad, boende och umgänge utifrån en uppfattning inom socialtjänst och rättsväsende om hur en bra förälder skall vara, där mannen, som i samhället generellt är norm, vilket även går i linje med Bäck-Wiklund & Bergsten 2010, där mannen anses vara underlägsen kvinnan. Denna uppfattning menar vi är kopplad till normativa föreställningar om föräldraskap, där modern anses viktigare och mer central för barnet än fadern (se även Bäck-Wiklund & Bergsten 2010). Vad gäller utredningsarbete lyfter Schiratzki att modern i vårdnadstvisten utreds mer grundläggande än fadern (Schiratzki 2008:54f) och i Erikssons studie beskrivs hur fadern inte utreds tillräckligt (Eriksson 2007:124). Resultatet blir enligt fäderna i vår studie att de av socialtjänst och rättsväsende inte anses likvärdiga modern i föräldraskapet, de upplever sig positioneras som ”den andra” föräldern. Vi menar att det ur ett jämställdhetsperspektiv kan riktas kritik mot att utredningarna enligt fäderna är vinklade att uppvisa dem som olämpliga. Detta kan enligt oss till viss del bero på normantaganden om manligt och kvinnligt från såväl klient som myndighetsutövare. Enligt Elvin-Nowak betyder jämställdhet att synen på en individs beteende eller föräldraskap inte skall påverkas beroende på om personen är man eller kvinna. (Elvin-Nowak 2005:92). Elvin-Nowak menar utifrån fädernas berättelser i hennes studie att det uppstår kulturella föreställningar kring män och pappor (Elvin-Nowak 2005:13) vilket stärker vårt resonemang kring att fäderna i vår studie lyfter normföreställningar kring föräldraskap i myndigheternas agerande.

I våra intervjuer positionerar sig informanterna som goda fäder. De talar om barnens mödrar som manipulativa och ger dem en position som dominant. Enligt fäderna regleras därmed relationen pappa-barn av mödrarna. Fäderna positionerar alltså sig själva i underläge gentemot barnens mödrar. Våra informanter positionerar sig som mödrarnas motsats, de talar om att de inte är dominant och inte försöker hindra kontakten mellan barnet och modern.

Modern positioneras även av våra som egoistisk och beroende av barnet, medan fadern själv beskriver sig som rättvis och medveten om barnets bästa.

Utifrån ett rättssociologiskt perspektiv av fädernas syn på effekter av rättstillämpning samt normer för föräldraskap har vi tolkat fädernas uppfattning av lagstiftningens mål att sätta barnet i fokus som bristfällig i förhållande till hur fäderna tolkat myndighetsutövning och rättens beslut. Enligt fäderna i vår studie kommer det vid vårdnadstvisten snarare att handla om att försvara sig mot anklagelser och påstådda beteenden. Fäderna menar även att en stor del av fokus ligger på deras oförmåga istället för förmåga att vara en god förälder. Denna bild menar fäderna grundar sig i normföreställningar kring föräldraskap från främst socialtjänstens sida. Detta ser vi även att tidigare forskning påvisar och utifrån begreppet juridisk pluralism är det enligt Svanberg ”normalt” att normsystem vilka inte är politiskt förankrade påverkar myndigheternas anställdas agerande (Svanberg 2008:30). I förhållande till Svanbergs argument i frågan upplever vi att detta är vad fäderna upplever i myndigheternas bemötande.

Mot bakgrund av vår rättssociologiska ansats tillfrågades informanterna om de upplevde att barnet var i fokus i socialtjänstens och rättsväsendets arbete. Samtliga informanters svar var nekande och den lagstiftning de fick relatera till vid intervjun var 6 kap. 2 a § FB, vilken säger att rätten skall se till barnets bästa i vårdnadsfrågor. Emery och Resetar (2008) skriver i sin studie hur föräldrarnas konflikt påverkar barnets förutsättningar att behålla kontakten med båda sina föräldrar (Emery & Resetar 2008:66) och detta är något även våra informanter talar om. Svensk lag är utformad för att ge barnet rätt till en nära och god kontakt med sina båda föräldrar. Utgångspunkten i svensk lag är därmed barnets rätt till kontakt och föräldrarnas ansvar att möjliggöra kontakt. Barnet har rätt att kontakta föräldern även om denne inte har vårdnaden och en umgängesförälder är skyldig att hålla kontakten med sitt barn (Emery & Resetar 2008:68). Våra informanters upplevelser går även i linje med Schiratzkis studie som påvisar konsekvenser av konflikter vid vårdnadstvist (Schiratzki 2008:129).

Vi tolkar våra informanters förhållningssätt gentemot myndigheter och rättväsende som konstruerat av dem själva och vi menar att fädernas bild av deras individuella situation även färgats av personliga upplevelser. Enligt Goffman (2002) kategoriserar människor varandra utifrån vad som anses naturligt för en grupp individer (Goffman 2002:11f). Vi tolkar fädernas identifiering med varandra som att de skapar en egen kultur inom gruppen där de anses normala. I övriga samhället kan dessa fäder betraktas som avvikande, till exempel kan de kallas rättshaverister och upplevas som ”besvärliga” av myndigheterna. Detta kan bero på att dessa fäder inte lever upp till myndigheternas normativa förväntningar på dem som klienter. Goffman skriver även att en persons första intryck av en individ påverkas av normativa

förväntningar (Goffman 2002:11f). På samma sätt kanske fädernas normativa förväntningar på myndigheterna inte uppfylls vid första samtalet. Detta kan enligt oss förklara det bemötande fäderna upplever vid första mötet med socialtjänst och rättsväsende. En upplevelse av ett negativt bemötande i en konversation kan färga kommande samtal med instanser (Davies & Harré 1990:2) och vi tolkar våra informanternas uttalanden i vissa fall grundade i denna förväntan, utifrån tidigare upplevelser. Den bild informanterna ger oss i sina berättelser, att socialtjänsten brustit vad gäller information och förtroende gentemot klienten, kan alltså vara grundad i informantens förväntningar. Fäderna i vår studie har inte fått sina förväntningar på myndigheternas utredningsarbete uppfyllda, detta i liknelse med Erikssons informanter som anser lagstiftning och rättstillämpning vara problematisk vid vårdnadstvist exempelvis vad gäller utredningsarbete (Eriksson 2007:124). Vi är medvetna om att bilden vi fått av klienterna inte kan sättas i relation till hur rättstillämparna själva tolkar lagstiftningen, därmed kan vi endast redogöra för klientens uppfattning. Vi har i och med detta inte ifrågasatt rättstillämpningen utan endast återgett informanternas perspektiv och tolkat våra resultat utifrån detta (se Alexius Borgström & Hollander 2005:140f).

Kategorin anklagelser och försvar har i studien behandlats utifrån vad fäderna lyfter som en övergripande orsak till myndigheternas bemötande. Domstolen skall enligt Vårdnadskommittén verka för att frågor gällande påståenden om övergrepp utreds i ärenden om vårdnad, boende och umgänge. De skriver bland annat att en förälder måste *tåla* inskränkningar i kontakten med barnet under pågående utredning (SOU 2005:43 s.119). I Vårdnadskommittén tas frågan upp om hur påståenden om övergrepp skall hanteras vid tvist om vårdnad, boende och umgänge. Vid beslut i frågan skall domstolen beakta att barnets bästa är avgörande och risken för om det föreligger fara för barnet skall här lyftas, även om risk inte är bevisad. Här handlar det inte om rättssäkerhet gentemot föräldrarna, det handlar om barnets säkerhet (SOU:2005:43 s.119).

Självklart är det inte till barnets bästa att få kontakten med en förälder avbruten till följd av grundlösa påståenden om våld. Tvärtom. Men om det har kommit fram omständigheter som objektivt sett talar för att det föreligger en risk för att barnet kan komma till skada om domstolen beslutar på visst sätt i vårdnadsfrågan måste detta beaktas på lämpligt sätt och detta oberoende av om en förälder på grund därav kan anse sig orättvist beskydd och behandlad.

(SOU 2005:43 s.119)

Den bild våra informanter ger oss är dock den att fäder mer eller mindre automatiskt ses som vållande till och misstänkta för brott när anklagelser från mamman *trillar in*. Detta motsäger dock Eriksson i sin studie där hennes informanter menar att socialtjänsten inte tar fädernas tidigare våldsproblematik på allvar. Erikssons informanter uttrycker att de upplever socialtjänsten ha en tro på

att fäder med våldsproblematik kan ha gått vidare och i nuläget bör rentvås sin våldshistorik (Eriksson 2007:126). Vid bedömning av en förälders lämplighet skall enligt Vårdnadskommittén beaktas att påståenden om att föräldern skall kunna orsaka barnet skada vara objektiva (SOU 2005:43 s.119). När information om påstådda övergrepp endast kommer från en part i målet, vilket av våra informanter anses vara fallet, är denna information enligt vår tolkning inte objektiv. Vi menar att en förälders anklagelser måste ifrågasättas med hänvisning till att påståenden kan vara osanna i syfte att vinna ett mål (se SOU 2005:43 s.200f). Vi tolkar våra informanternas upplevelser av bristande utredningsarbete från socialtjänsten som delvis beroende av påståenden och delvis av normföreställningar.

6.2 Metoddiskussion

Vi hade vid uppsatsens början för avsikt att intervjua informanter från rättsväsende, socialtjänst och klientgrupp, i vårt fall fäder. Vi insåg dock att detta skulle göra vår studie för omfattande. Vi valde bort informanter från rättsväsendet och socialtjänst till förmån för fler informanter från fädernas sida, detta för en djupare beskrivning av fädernas egna berättelser.

Urvalet av våra informanter hade till exempel kunnat ske genom att kontakta fäder genom en lokal pappa-barn förening på valfri ort eller län. Utifrån detta hade informanter ur en redan befintlig grupp utgjort underlag för intervjuer. Varför vi inte gjorde det beror på att det hade medfört en förlorad geografisk spridning och att informanterna kunde ha varit bekanta med varandra, vilket i och för sig kunde ha varit till såväl fördel som nackdel. Urvalet i ovan beskrivet fall hade inneburit att vi gjort ett homogent urval (se Patton 2002:235). Vi sökte i motsats till de geografiskt nära och möjligen bekanta informanterna, en spridning hos våra informanter. Därför gjordes ett kriterieurval och informanter söktes på olika orter genom personer som arbetade inom organisationer eller på annat sätt kom i kontakt med dessa fäder.

Efter genomförda intervjuer upplever vi att den intervju vi gjorde med både Carl och Björn närvarande gav oss djupare förståelse och tydligare svar. Detta kan ha berott på flera faktorer, men vi tror att informanternas förmåga att hålla sig till ämnet samt möjlighet att instämma eller revidera ökade informationens relevans. Vi hade önskat genomföra ytterligare fokusgruppintervjuer ifall detta getts utrymme för såväl geografiskt som tidsmässigt.

Vid val av analysmetod övervägdes Grundad teori. Denna metod syftar till att skapa en teori (Patton 2002:125) och här genomförs kodningsprocedurer som är till för att skapa en viss grad av standardisering i analysen (Patton 2002:127). Vi var intresserade av att koda vårt material eftersom vi hade som föreställning att

det skulle bli omfattande. Studiens omfång tillåter inte att skapa en teori då urvalet inte är tillräckligt stort. I vårt resultat framträder dock en teori om att pappor missgynnas utifrån normföreställningar grundat på mammors påståenden om våld och övergrepp. Detta tror vi kan utvecklas på ett djupare plan genom fördjupad forskning och därigenom skapa en teori.

6.3 Validitet och Reliabilitet

I kvalitativa studier är forskaren instrumentet. Trovärdigheten, reliabiliteten, i en kvalitativ undersökning påverkas därmed av forskarens färdigheter och kompetens samt andra omständigheter i privatlivet som kan inverka på forskningen (Patton 2002:14). Rosmari Eliasson Lappalainen, professor i socialt arbete vid Lunds universitet, hänvisar till Max Weber som menade att forskaren skall vara neutral vad gäller värderingar, demokrati och allt annat i sin forskning och därmed "bara uttala sig om hur det faktiskt är." (Eliasson-Lappalainen 2000:309). Eftersom våra informanter delar med sig av en subjektiv bild är neutralitet kring demokrati och den objektiva uppfattningen svår att begränsa sig till. Våra antaganden är därför grundade i litteratur och empiri för hur fäderna upplever att det faktiskt är.

Forskaren kan tolka otydliga svar på ett sätt som besvarar dennes egna förväntningar (Ruane 2006:89). Uttrycket "vi ser det vi vill se" illustrerar denna tendens (Ruane 2006:89, Berg Wikander 2005:338). Detta kallas selektiv perception och leder till subjektiva tolkningar av forskarens insamlade data (Berg Wikander 2005:338). Det här kan vara en avgörande källa till skevheter i undersökningar. Informantens svar kan även påverkas av forskarens icke-verbala kommunikation som signalerar hans eller hennes förväntningar (Ruane 2006:89). Efter transkribering uppfattas att våra kommentarer ofta uppmuntrar informanten att utveckla sin egen teori, vi ifrågasätter sällan och informantens upplevelser förstärks ibland av instämmande kommentarer från såväl oss som intervjuare eller den andra pappan i intervjun med Björn och Carl. Detta har vi tagit hänsyn till vid analys. Vi har medvetandegjort risken för att deltagarna i den öppna intervjun skall ha kunnat påverka varandras uttalanden. Andras uttalanden är minst lika avgörande för individens egna yttranden som något som pågår inom individen själv. I samtal med andra kan individens föräningar om något bekräftas och samtal mellan människor är den viktigaste faktorn som bidrar till en subjektiv verklighetsbild (Billinger 2005:170). Det finns både fördelar och nackdelar med att genomföra en intervju med två informanter samtidigt. Vi intog ett kritiskt förhållningssätt till insamlad data i analysen för att kunna urskilja vilken information som är trovärdig. Vi har dessutom i materialet arbetat för att tydligt urskilja *vem* som tycker *vad*.

Vi anser att undersökningen har hög validitet och vi har genom vår empiri fått svar på våra frågeställningar (Arvidsson & Rosengren 2002:196). Till hjälp att besvara undersökningens syfte har tydliga kriterier för informanterna samt explicita ämnesområden varit behjälpliga. Studiens reliabilitet, det vill säga graden av tillförlitlighet (Arvidsson & Rosengren 2002:198), kan påverkas av slumpmässiga eller tillfälliga egenskaper hos forskare, intervjuguide, omgivning eller situationen vid intervju, samt informanten (Arvidsson & Rosengren 2002:199). Omgivningen och situationen vid flera intervjuer var inte optimal då det förekom störningar i form av buller. Vi hade vid en intervju blivit lovade en ostörd lokal vilket inte infriades. Detta kan ha påverkat informanternas koncentration och tog fokus från intervjun vid ett par tillfällen. Dock verkade informanterna mindre påverkade än vi själva. Även vid telefonintervjun förekom buller i bakgrunden. Vid transkribering framstår inte buller som störande i berättelsernas dramaturgi, dock är det vid några tillfällen svårt att höra vad informanterna och vi själva säger på grund av dessa.

7 Slutsats

Vi har i vår studie intervjuat fem fäder med erfarenhet av myndigheters bemötande och agerande i fråga om vårdnad-, boende- och umgängesfrågor. Ur fädernas berättelser framkommer effekter av rättstillämpning som positiva eller negativa. Genom en enligt fäderna ibland förutfattad bild av dem menar de att socialtjänstens utredningar och rättsens bedömning av deras föräldraskap till viss del kan grundas i normföreställningar. Till stöd för våra informanternas åsikter ligger studier av liknande uppfattningar. Vi kommer fram till att likheterna i våra informanternas berättelser är större än skillnaderna vad gäller upplevelser och åsikter kring myndigheternas och rättsväsendets bemötande och agerande. Det berättande vi har fått ta del av är en komprimerad historia och vi upplever att behovet av att uttrycka sig är stort.

Vår slutsats är att fäderna i vår studie upplever socialtjänsten och rättsväsendets bemötande vara grundat i normantaganden om kvinnligt och manligt, där föräldraskapet enligt fäderna av myndigheter antas utövas bättre av en mor än av en far. Trots att fäderna i studien berättar om nedlagda utredningar och brist på bevisning i fråga om deras förmåga att utöva ett gott faderskap tolkar vi deras upplevelser kring processen vårdnadstvist som konfliktfylld såväl gällande parternas förhållande till varandra som i relation till myndigheterna. Våra informanternas missnöje kan enligt vår tolkning bero på en upplevelse av bristande information från myndigheternas sida samt en upplevelse av bemötandet som negativt mot bakgrund av hur fäderna förväntar sig bli utredda och bedömda. Fädernas upplevelse av informationen som bristfällig samt deras brist på förtroende för myndigheterna kan härledas till att en förälder i vårdnadstvist kan befinna sig i affekt och ha svårt att ta till sig socialsekreterarens information.

8 Förslag till vidare forskning

Resultatet utifrån den forskning vi studerat visar på att vårt ämnesval för vår studie är relevant att lyfta. Vi upplever ett behov av fortsatt forskning inom området fäder och deras rättigheter till likhet inför lagen vid tvist om vårdnad, boende och umgänge. Vi menar även att rättstillämpning utifrån våra informanternas samt andra studiers informanter lyfter en grundläggande orsak till att de upplevt sig bemötta och bedömda som de gjort. Denna orsak har vi lyft som underläge, delvis och i vissa fall till stor del på grund av påståenden om övergrepp.

Den litteratur och material från media vi använt oss av refererar sällan till studier vilka grundar sig i frågeställningar enligt vårt syfte. Statistiska underlag är vad som styrker många tidningsartiklars och debattörers åsikter. Den tidigare forskning vi funnit berör inte sällan vårdnadstvister utifrån statistik och domar, de undersökningar vilka berör fädernas upplevelser berör i flera fall även mödrars – dock syftar inte dessa studier till att lyfta upplevelsorna av vårdnadstvisten och myndigheternas bemötande utan snarare utfall i vårdnadstvist och tolkningar kring av dessa. Eftersom flera fäder i vår studie samt andra studier med denna påvisar bristande utredningsarbete som en upplevd konsekvens av myndigheternas agerande, menar vi att ämnet är i behov av fördjupade insikter i hur det ser ut i ett större perspektiv.

Vidare studier menar vi med fördel kan utvidgas genom att intervjua såväl mödrar, barn, socialtjänst och rättsväsende. Vi anser även att det ur ett rättssociologiskt perspektiv kan vara intressant att fördjupa sig i lagstiftningens utformning och bakgrund.

Vår analys har delats upp utifrån de kategorier vi ovan bearbetat. Dessa kategorier har varit särskilt framträdande i deras berättelser. Kategorierna i kombination menar vi är beroende av varandra av olika skäl, dock utesluter de inte att ytterligare faktorer kan ligga till grund för utvecklade kombinationer. Vi har valt att hålla oss till de kategorier vilka är mest framträdande i vår analys. Vid en djupare studie tror vi att ytterligare faktorer, vilka inte framträder tydligt i vårt material, exempelvis ekonomiska förutsättningar, utbildning eller etnicitet, kan komma att framträda annorlunda och stärka empirin vid ytterligare intervjuer och fördjupade studier.

9 Epilog

Våra informanter kommer från olika bakgrund och därmed är deras berättelser olika. Eftersom samtliga fall inte överensstämmer helt kan de inte jämföras helt med varandra. Några informanters berättelser skulle kunna vara berättade av samma person, historierna överensstämmer helt, andra avviker något. Inte i någon utav intervjuerna avviker en informant helt från de övriga förutom Didrik, som berättar att han fått kontakt med en socialsekreterare som faktiskt enligt honom engagerade sig i hans fall.

Vi vill som avslutning av denna studie uppmuntra socialtjänsten, rättsväsendet samt inte minst de socionomstudenter som i framtiden kommer att arbeta med frågor om vårdnad, boende och umgänge genom utredningar eller liknande, att vara uppmärksamma på hur våra individuella normbildningar påverkar hur vi ser på våra medmänniskor. Vi vill även uppmuntra till ett strukturerat och noggrant avvägt arbetssätt där individen och främst barnet är i fokus, men där föräldraskapet lyfts som något positivt vare sig det handlar om moderskap eller faderskap. Det är trots allt barnets bästa det handlar om och vi hoppas att barnets relation till sina föräldrar inte skall påverkas av hur myndighetsutövare upplever det generella föräldraskapet. Alla barn har enligt lagen och även enligt oss rätt till en god relation till sina båda föräldrar. Socionomer och jurister kan enligt oss hjälpa dem att upprätthålla en sådan. Vi vill även uppmuntra de fäder som genomgår vårdnadstvist att föra en god dialog med de utredare och jurister ni möter i samband med vårdnadstvisten. Vi tror att det goda samtalet kan vara grunden till minskade missförstånd och större öppenhet i relationen mellan klienten och professionell.

Litteratur

- Alexius Borgström, K. & Hollander, A. (2005) *Rättsvetenskapliga metoder*. I Larsson, S. Lilja, J. & Mannheimer, K. (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur
- Arvidsson, P. & Rosengren, K-E. (2002) *Sociologisk metodik*. Lund: Liber
- Baum, N. & Irit Erera, P. (2009) Chat-Room Voices of divorced Non-Residential Fathers. *Journal of Sociology & Social Welfare*. 36(2):63-83.
- Berg, L-E. & Johansson, T. (1999) *Den andre föräldern ”om deltidspappor och deras barn*. Stockholm: Carlssons
- Berg Wikander, B. (2005) Exempel på forskning ur ett multidimensionellt perspektiv. I: Larsson, S. Lilja, J, Mannheimer K. (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Malmö: Studentlitteratur
- Bäck-Wiklund, M. et Al. (2003) *Den dolda könsdiskursen, mödrar, söner och frånvarande fäder*. Sockholm: Migra grafiska AB
- Bäck-Wiklund, M. & Bergsten, B. (2010) *Det moderna föräldraskapet, en studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur
- Billinger, K. (2005) Fokusgrupper – en datainsamlingsmetod. I: Larsson, S. Lilja, J. & Mannheimer, K. (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Malmö: Studentlitteratur
- Dalen, Monica (2008) *Intervju som metod*. Malmö: Gleereups
- Davies, B. & Harré, R. (1990) Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20 (1), 43-63.
- Eliasson Lappalainen, R. (2000) *Forskningspraktiken och etiken*. I: Meuwisse, A. Sunesson, S. Swärd, H. (2000) *Socialt arbete – en grundbok*. Natur och Kultur
- Emery E. R. & Resetar B. (2008) Children’s rights in European legal proceedings: Why are family practices different from legal theories? *Family court review*, 46(1):65-77
- Elvin- Nowak, Y. (2005) *Världens bästa pappa? Om mäns relationer och strävan efter att göra rätt*. Stockholm: Albert Bonniers förlag AB
- Eriksson, M. (2007) *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Förlags AB Gondolin
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009) Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I: Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) (2009) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB

- Forsberg, L. (2007) Negotiating involved fatherhood – Household work, childcare and spending time with children. *NORMA: Nordic Journal for Masculinity Studies*. 2(2):109-126
- Forsberg, L. (2010) Engagerat föräldraskap som norm och praktik. *Sociologi idag* 40(1/2):78-98
- Föräldrabalk (1949:381)
- Goffman, E. (2002) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Prisma
- Goffman, E. (1990) *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin Books
- Hwang, P. (2000) *Småbarnspappor i familjen*. I: Hwang, P. red. (2000) *Faderskap i tid och rum*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hyvönen, U. (2000) *Att se pappan med barnets ögon*. I: Hwang, P. red. (2000) *Faderskap i tid och rum*. Stockholm: Natur och Kultur
- Kyle, G. (2000) *Från patriark till pappa*. I Hwang, P (red.) *Faderskap i tid och rum*. 2000. Stockholm: Natur och kultur
- Martinsson, L. & Reimers E. (red.) (2008) Inledning. I: *Skola i normer*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Nationalencyklopedin (2011) sökord: "Vårdnadshavare"
- Patton, M. Q. (2002) *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3 uppl. Sage Publications.
- Prop. 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*
- Rejmer, A. (2003) *En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund: Studentlitteratur (Sociologiska institutionen)
- Ruane, J. M. (2006) *A och O i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur
- Statistiska Centralbyrån (2006) *Barn och deras familjer*. Demografiska rapporter 2007:4
- Statistiska Centralbyrån (2009:2) Tema: Barn i dag – En beskrivning av barns villkor med Barnkonventionen som utgångspunkt. Temarapport 2009:2
- Schiratzki, J. (2008) *Mamma och pappa inför rätta*. Uppsala: Iustus förlag AB
- Schlytter, A. (1999) *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Socialstyrelsen (2006) *att skiljas – när man har barn*. Stockholm: Socialstyrelsen. Publikation: artikelnummer 2006-114-32
- Socialtjänstlag (2001:453)

Statens Offentliga Utredningar (2005:43) Vårdnad – Boende – Umgänge.
Barnets bästa, föräldrars ansvar. Betänkande av 2002 års
vårdnadskommitté. Del A. Stockholm 2005

Svanberg, J. (2008) *Rättssociologi –en introduktion*. Studentlitteratur

Watt Boolsen, M. (2007) *Kvalitativa analyser. Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups

Widerberg, K. (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund, Studentlitteratur

Elektroniska källor

Statistiska Centralbyrån (2008) Boende bland barn och ungdomar med separerade föräldrar efter kön och ålder. År 2006. Levnadsförhållanden – Barn- och familjestatistik

Statistiska Centralbyrån (1.) (2009) Barn och familjestatistik, De flesta lever med sina biologiska föräldrar.
http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____151501.aspx. Hämtad 2011-03-29 kl.11.03

Statistiska Centralbyrån (2.) (2009) Hemmaboende barn och ungdomar 0-21 år efter kön, ålder, familjetyp (sammanboende eller ensamstående föräldrar) och utländsk/svensk bakgrund. År 2004-2008. Levnadsförhållanden – Barn och familjestatistik

Vetenskapsrådet. Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Elanders Gotab
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Otryckta källor

A Johansson, A. (2007-08-13, 1 3:25), [Blog.s-info.se/Anders](http://blog.s-info.se/Anders). Män diskrimineras vid vårdnadstvister. Länk: <http://www.s-info.se/page/blogg.asp?id=1465&blogg=16145> . Hämtad 2011-04-05

Alonzo, M. TV4play.se Nyhetsmorgon 2011-04-04. *Vårdnadstvister allt vanligare*.

Boris, H. (2011-04-13, uppdaterad 2011-04-14), Dags att göra föräldraskapet jämställt. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/dags-att-gora-foraldraskapet-jamstallt_6088333.svd. Hämtad 2011-04-05

Socialstyrelsen (2009) Vårdnad, boende, umgänge. Begreppsbeskrivningar. Publicerad 2009-08-12, 02:00. Hämtad 11-05-16

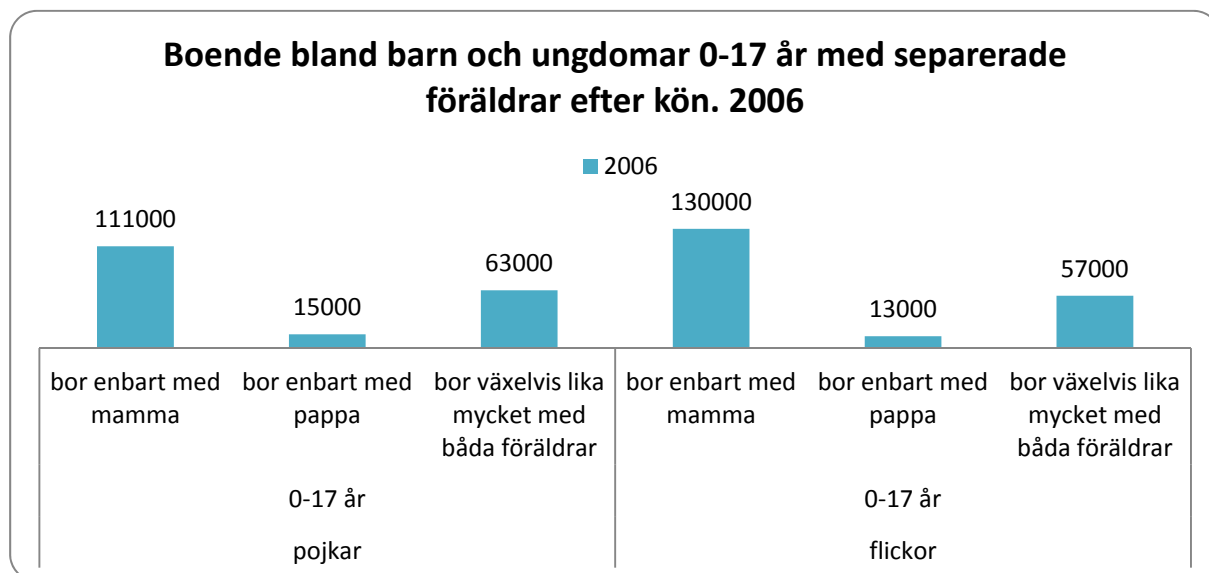
Tryckta källor

Östgöta Correspondenten & Norrköpings Tidningar (7 november 2009) *Fars dag – men inte för alla*. Bilaga: PAUS

<http://www.corren.se/img/2009/11/10/5029923.pdf>

Bilaga 1. Statistiskt underlag

Tabell 1

Källa: SCB (2008) Ämnesområde: Levnadsförhållanden – Barn- och familjestatistik

Tabell 2

Hemmaboende barn och ungdomar, hos biologiska föräldrar.

Antal efter kön, ålder och vårdnadshavare 2004-2008

	2004	2005	2006	2007	2008
gemensam vårdnad	1643873	1648778	1652378	1656708	1658061
ensam vårdnad - mor	158824	148090	138433	128667	118005
ensam vårdnad - far	11995	11656	11754	11814	11929

Källa: SCB (2009). Ämnesområde: Levnadsförhållanden – Barn- och familjestatistik.

Bilaga 2. Intervjuguide

Barnets bästa

Hur anser du att 6 kap 2 a § FB har tillgodosetts?

Varför det blev tvist?

Hur ser relationen ut mellan dig och barnet/barnen?

Hur ser relationen ut mellan mamman och barnet/barnen?

Kort - Hur fungerade relationen med barnets/barnens mamma? (när det var bra och när det blev tvist)

Socialtjänstens Bemötande

Hur inleddes kontakten med socialtjänsten?

Hur ofta träffade ni socialtjänsten?

Vilka insatser gjorde socialtjänsten?

Upplever du att Du och mamman fick samma utrymme att uttrycka er? Varför?

Lyssnade socialtjänsten på dig? Kom din version fram? Om ej, på vilket/vilka sätt?

Är den information som lämnats till rätten trovärdig enligt dig? Om ej, varför ?

Rättens Bemötande

Vid stämning, vem stämde vem?

Vad yrkade du på i Tingsrätten?

Vad yrkade mamman på i Tingsrätten?

Hur såg förfarandet ut?

Vad blev domen?

Hur lyssnade rätten på din/din advokats anförande?

Tycker du att ni fick en rättvis dom? Om ej, varför?

Rättssäkerhet

Finns det någon rättvisa vad gäller omvårdnad/tid med sina barn?

Pratades det om barnets bästa? (Mammans bästa? Ditt bästa?)

Hur fungerade barnet under den här tiden? Skolgång? Humör?

Vilka vittnade till din respektive mammans fördel?

Vad hände sen? (Hovrätt)

Tycker du att socialtjänst och rättsväsende har gjort en rättssäker bedömning av ditt ärende? (till exempel: har myndigheternas handläggning varit opartisk och icke diskriminerande?)

Personliga känslor

Hur upplever du att du bemötts, av socialtjänsten och rättsväsendet? Vad beror det på tror du?

Hade du förtroende för din advokat? Om inte, varför?

Är det viktigt vem som är domare? Om ja, varför?

Har du haft insyn över hela processen?

Har du känt dig ifrågasatt av myndigheter

Bilaga 3. Medgivandeblankett

Vår forskning handlar om hur fäder bemöts av socialtjänst och rättsväsende gällande fråga om boende och umgänge.

I samband med att vi intervjuar Dig är det viktigt att du ger ditt medgivande till följande:

- Du ställer upp frivilligt.
- Du kommer att vara anonym, ingen skall kunna spåra Dig utifrån vår uppsats.
- Om det är något speciellt Du berättar och senare ångrar, vill vi att Du kontaktar oss och berättar det så att vi kan stryka det.
- Intervjun kommer att spelas in – enbart för vårt bruk, som minnesanteckning samt grund för analys i samband med genomförande av uppsatsskrivandet.
- Du har rätt att avbryta intervjun när Du vill, vi kommer inte tvinga Dig att medverka.
- Vi har tystnadsplikt och kommer att behandla Dina uppgifter konfidentiellt.
- All information Du lämnar kommer endast att användas till vår forskning.

Jag lämnar mitt samtycke till ovanstående åtta punkter

Jag vill gärna ha information om publicering av uppsatsen

Jag vill få en sammanfattning av uppsatsen till min e-mail eller hemadress (ifylles nedan)

Ditt namn: _____

E-mailadress: _____

(Hemadress): _____

Underskrift: _____